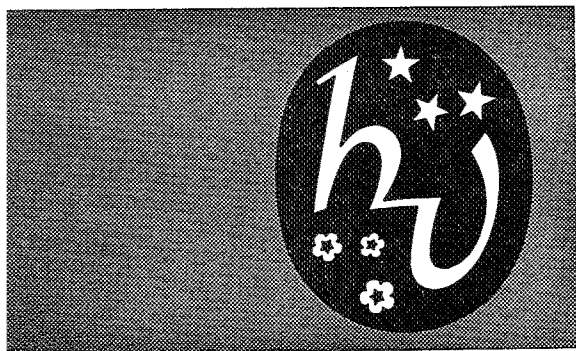

MENS EN WERELD

Met een boek voor zich

Toen ik als jonge blom in 1944 mijn man leerde kennen, had die op dat moment twee dingen aan z'n hoofd: uit handen van de Duitsers blijven en boeken.

Het eerste probleem bestond na een jaar gelukkig niet meer, maar het tweede bleef. Of nee, een probleem is het eigenlijk nooit voor hem geweest, boeken, dat was het meer voor mij.

Boeken kopen, ze bezitten, erin bladeren, ze in handen hebben en lezen, was voor hem eenvoudig een levensbehoefte en hij stroopte naarstig alle mogelijke winkeltjes en antiquariaten af om iets van zijn gading te vinden. Haast dagelijks kwam hij met armen vol thuis, tot grote wanhoop van zijn moeder, die nooit zijn kamer goed mocht schoonmaken.

Op een keer zag ik de verzamelde werken van Ten Cate op zijn bureau liggen. „Voor acht dubbeltjes op de markt gekocht”, zei hij trots. „Wat moet je dáár nu in 's hemelsnaam weer mee!” vroeg ik. „Kijk”, zei hij en hij sleepte een armstoel naar het balkon. „Nou leg ik onder de ene voorpoot vier delen Ten Cate en onder de andere ook vier. Zie je, nu helt die stoel een beetje achterover en probeer zelf nu maar eens, hoe moorddadig je zo in 't zonnetje kan zitten!” Ik deed het en 't was waar, je zat verrukkelijk.

Natuurlijk kon dit zo niet blijven. We moesten sparen voor ons huwelijk en met bloedend hart liet hij voortaan menig „occasionnetje” voorbijgaan. Niettemin werden we naar onze eerste twee kamers-plus-keuken vergezeld door twee en dertig kisten boeken, waarvan er een paar de bodem verloren, toen ze werden opgetild.

We hadden ons echter in de zoveel-meterboek verrekend, want toen alle planken vol waren, hielden we nog stapels over. Geen nood, in een oogwenk stond de hele vensterbank ook vol en wat er toen nog over was, werd zolang maar even onder de tafel in de eethoek weg-gewerkt.

Met tasjes tegelijk, want koffers waren niet te tillen, moesten we ze weer terugslpen naar de zolder van mijn schoonouders en al die tijd kon er geen raam open, zonder dat ik eerst de vensterbank leeggeruimd had en wekenlang zaten we scheef aan de tafel.

„Ja”, zei een Zeeuwse oom van me, „'t is allemaal wel mooi, hoor, zo'n hele wand met boeken. 't Kleedt zo'n kamer netjes an en 't is een fleurig zicht ook, maar je kan d'r niks zetten, hé, geen kastje of zo.” Gelukkig bleef hij niet eten, anders had hij onder de tafel z'n eigen voeten ook nog niet eens neer kunnen zetten!

Alleen, 't is gek, ik weet niet hoe het komt, maar het geschenk van de boekenweek hebben we nooit. Dat schijnt door de een of andere boosaardige speling van het lot de enige week in het hele jaar te zijn, waarop er hier in huis geen enkel boek gekocht wordt.

Wie wat verder kijkt dan zijn neus lang is, zei hij, kan in al die propaganda voor het boek niet anders zien dan ijveren voor een verloren zaak.

Zijn opmerking wekte verbazing. Zij maakte de indruk afkomstig te zijn van een wereldvreemde. Er wordt immers meer gelezen dan vroeger, het boekenbezit van de enkeling is in omvang toegenomen, het aantal boeken, dat verschijnt, stijgt steeds en de volken, die in onze tijd gaan deelnemen aan de moderne cultuur hebben boeken en nog eens boeken nodig.

Maar deze en dergelijke tegenwerpingen ont namen hem zijn overtuiging niet, dat het boek ten dode opgeschreven was. Dat mag allemaal nu nog waar zijn, reageerde hij, maar reeds is het tijdperk aangebroken, waarin de overdracht en de ontwikkeling van de cultuur gaan geschieden met behulp van het beeld en van het mechanisch overgebrachte gesproken woord. Foto, film, televisie, radio, bandrecorder en grammofoonplaat zullen in de toekomst de middelen zijn – en op hun beurt soortgelijke middelen voortbrengen – om van generatie op generatie de cultuur te doen bestaan. Reeds groeit er een geslacht op, dat meer op het beeld is ingesteld dan op het geschreven woord. Het onderwijs, in al zijn vormen, begint met deze toestand rekening te houden. Het boek zal in betekenis afnemen, wellicht op den duur geheel verdwijnen. En daarmee zullen de boekenplanken en de boekenkast het veld ruimen. Men zal z'n verzameling bandjes, filmpjes, plaatjes en foto's hebben, in handiger apparatuur dan we ons nu kunnen aanschaffen. Men zal kijken, luisteren, en wel: actief, bewegend met het gehele lichaam en hardop sprekend. De leuze: met een boekje in een hoekje zal dan een spreuk zijn uit primitieve tijden, nog te vinden in de musea der beschavingsgeschiedenis. Zo zei hij.

En wat de boekenweek betrof, daaromtrent voegde hij er aan toe, dat al die drukte een reactionaire activiteit is. In een dergelijke propaganda kon hij niets anders zien dan een poging het onvermijdelijke tegen te houden. Die propaganda is een bewijs, zei hij, dat in bepaalde cultuurkringen een ontstellend onvermogen heerst zich de situatie reëel voor te stellen. Of anders gezegd: er zijn vrijwel geen boekhandelaren wier verbeeldingskracht groot genoeg is om hun etalages en verkooppunten zo leeg te zien als die van een fijne-was- en strijkaak gewoonlijk zijn; daarentegen overvol de winkel van hun buurman, die bandjes, plaatjes en filmpjes verkoopt.

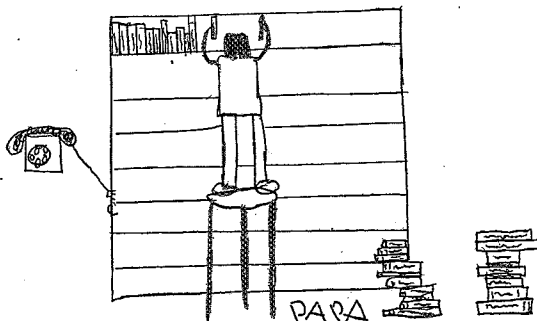
De boekenweek dus een verouderde aangelegen-

heid? Het lijkt voorlopig wat voorbarig met een dergelijke bewering in te stemmen. Er zijn in onze tijd nu eenmaal altijd mensen, die zich door de verbluffende technische ontwikkelingen laten overbluffen en bereid zijn aan nieuwe vormen en mogelijkheden het monopolie ten aanzien van de toekomst toe te kennen. Nu maken nieuwe technieken vele oude overbodig, maar niet alle. Wie er wel verdwijnen en welke niet, dat hangt meer af van onze behoeften dan van onze technische mogelijkheden. Die behoeven niet altijd gelijk op te lopen. Oude en nieuwe mogelijkheden kunnen verdraagzaam naast elkaar bestaan, zolang zij zich in ons zelf verdragen. Het moderne berglifje heeft de bergbeklimmer niet uit de wereld doen raken. de verkeersmiddelen de wandelaar niet. Wij knutselen nog graag iets in elkaar, wat de industrie ons goedkoper en perfekter kan leveren.

En zo is het ook gesteld met het boek. Het heeft boven de andere, reeds genoemde overdrachtsmiddelen voor, dat het ons toestaat op onze eigen, persoonlijke wijze het gebodene op te nemen en te verwerken. Het boek staat ons ons eigen ritme toe van denken, peinen, af-dwalen, dromen, loslaten en weer vastpakken, versnellen en vertragen, kris kras gaan, schijnbaar willekeurig zijn, een woord lang te overwegen zonder andere woorden uit zijn omgeving uit te sluiten, die we vaag, nauwelijks bewust zien. Of anders gezegd: het boek maakt ons persoonlijk, versterkt ons individu-zijn. En daarin is voor onze tijd met al zijn massamiddelen een belangrijke waarde gelegen. Belangrijk genoeg om een boekenweek te rechtvaardigen.

Het is denkbaar, dat in een verre toekomst de techniek zo ver gevorderd zal zijn, dat al de genoemde mogelijkheden van het boek die van de andere overdrachtsmiddelen zullen zijn. Dat wij de apparatuur van het beeld en het gesproken woord zó, als het ware gedachteloos kunnen hanteren, dat ze geheel aan ons persoonlijk reageren beantwoordt. Dat is dan een zaak van die verre toekomst. En wie weet groeit er dan juist een jong geslacht op, dat meer ingesteld is op het geschreven woord, zodat al die beeld- en klanktoestelletjes naar het museum mogen. Wat dat betreft zijn de handelwijzen van de opeenvolgende generaties onberekenbaar. Voor ons is het echter de vraag wat wij het belangrijkste vinden. En dat is zonder twiifel het bezit van middelen van cultuuroverdracht, die de persoonlijkheid, de individuele mogelijkheden vrije ontplooiing toestaan. Daartoe behoort in onze tijd het boek, méér dan ooit.

B. C.

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
17e jaargang no. 6 – 31 maart 1962

BOEKENWEEKNUMMER

Kritisch allerlei

NU het rumoer om de kwestie-Staphorst verklonken is, is het een geschikter moment om melding te maken van een beschouwing die wij naar aanleiding daarvan van een lezeres uit Zutphen ontvingen. Zij wijst er onder andere op, dat het niet zozeer de godsdienstige gezindheid van de betrokkenen is, die activiteiten als die met de mestkar stimuleert, maar veel meer een achtergebleven zijn bij de geestelijke ontwikkeling van de moderne tijd. Ten bewijze daarvan wijst zij op een overwegend onkerkelijk Drents dorp, waar zij vergelijkbare „tuchtmaatregelen” heeft gezien, wanneer enkelingen zich niet gedroegen overeenkomstig de daar geldende normen. Waar het haars inziens om gaat, is, dat dergelijke achtergebleven gebieden in Nederland opgevoed en verruimd zouden moeten worden, maar de wenselijkheid van een dergelijke opvoeding stelt ons toch ook voor problemen, die niet in een handomdraai op te lossen zijn. In een vergelijking met de moordzaak-Baarn stelt onze Zutphense briefschrijfster de kern van dat probleem heel helder aldus:

„In Staphorst: de gesloten dorpsgemeenschap met een te grote bemoeizucht en verantwoordelijkheid met en voor elkaar, dus te straffe tuchtmaatregelen en heel weinig persoonlijke vrijheid.

In Baarn: het open gezin met teveel persoonlijke vrijheid, te weinig bemoeiingen en verantwoordelijkheid met en voor elkaar en waarschijnlijk geen tuchtmaatregelen van de gezinsleden.

Tussen deze twee ontwikkelingsfasen bevinden wij ons, en wat is dan „vooruit” en wat „achteruit”?”

Daar valt veel over te zeggen, maar het beslissende antwoord zouden wij niet durven geven. Afgezien van de vergelijking van een dorpsgemeenschap met een gezin die – als iedere vergelijking – niet helemaal opgaat, is de vraagstelling duidelijk en het overdenken waard.

EEN verslaggever van Het Vrije Volk heeft in zijn blad een aantal aanhalingen gepubliceerd uit een vertrouwelijk rapport van de r.k. Sportcentrale Zaandam. Daarin staat o.a. het volgende te lezen:

„De r.k. Sportcentrale Zaandam wil van de Zaanstreek een bolwerk voor de katholieke sport in Nederland gaan maken. (...) Sport is het machtigste middel om de jeugd voor de kerk te bewaren. (...) Een neutrale sportvereniging kan een katholiek niet geven wat hij zo hard nodig heeft: bevordering van de geestelijke, godsdienstige en zedelijke waarden in en door de sportbeoefening. Immers in een neutrale vereniging denkt men niet na over beginselen of wijst men ze eenvoudig af.”

In een van de schaarse artikelen over sport die wij in Mens en Wereld konden terugvinden (Zijn er geen humanistische sportmensen of, wanneer dat wel het geval is, waarom schrijven ze dan niet?) lazten we wat Jac. van der Reijden daarover zei:

„Sport dient een bijzondere wijze van spelen te zijn. (...) Het eigen-krachten-meten in lichamelijke en geestelijke opzicht, waarbij de strijd wordt aangeboden met zichzelf, tegen anderen of met de elementen, waarbij bepaalde regels gelden, die de aard van de sport bepalen en de sportieve, morele normen aangeven, is een wezenskenmerk van de sport.”

Dat is nog wel iets anders dan het botte machtsstreven dat uit het rapport van de r.k. sportcentrale blijkt. Het verwijt aan de neutrale verenigingen wordt nergens waar gemaakt en het zich terugtrekken in een beschermd milieu is geen „bevordering van de geestelijke, godsdienstige en zedelijke waarden”, maar een afstompen daarvan, omdat de mens juist door zijn betrekkingen met medemensen van verschillende opvattingen, zich zijn eigen waarden bewust kan worden. Daartoe kan juist het samen-spelen in de zin zoals wij die hierboven citeerden, zo’n waardevolle bijdrage vormen.

Dat het de r.k. sportcentrale om niets anders dan macht te doen is, moge ten overvloede blijken uit een ander citaat uit het bedoelde rapport:

„De benadering van de industrie blijft niet achter. De Zaanstreek mag er zich in verheugen vele grote industrieën te bezitten. Deze zijn stuk voor stuk aangekomen op de krachtige ontwikkeling van de Zaanse bevolking. En al deze industrieën weten dat het katholieke deel van de bevolking voor haar het waardevolst is.”

Er staat bijna: „omdat daar de meeste kinderen geboren worden en dus de meeste aankomende arbeidskrachten”, maar dat heeft men nog net tijdig ingeslikt.

BLIJKENS een verslag in het Haarlems Dagblad heeft men zich eind vorig jaar in de gemeenteraad van Heemskerk bezig gehouden met de verzuiling, die o.a. bij de voorzitter van de VVD-fractie felle bestrijding vond. Maar...

„In dat verband wees hij op de „opkomst van een nieuwe zuil”, de humanistische. Hij verklaarde, dat zijn fractie nog altijd volkomen achter het in 1958 genomen raadsbesluit om aan de stichting militaire tehuizen Humanistisch Thuisfront een erkenningsbijdrage te verstrekken staat, omdat dit een principiële kwestie is. Doch hij deelde mee, dat zijn fractie de nieuwe aanvraag voor de vormingscentra van het Humanistisch Thuisfront zou afwijzen. Ten eer-

ste omdat er onvoldoende relatie bestaat met een Heemskerks belang en ten tweede omdat instemming met de aanvraag een ongewenste bevordering van het zuilen-systeem zou inhouden.”

Tegenwerking van het Thuisfront dus uit een nogal onverwachte hoek, te vreemder nu de liberale minister van defensie na het zo opvallende succes van een bescheiden enquête onder de militairen, tot een volmondige erkenning van het bestaansrecht van humanistische geestelijke verzorging in het leger is gekomen. Onduidelijk is in het betoog van de Heemskerkse liberaal, waarom erkenning van het Humanistisch Thuisfront niet, maar steun aan de logisch daaruit voortvloeiende vormingscentra wel de verzuiling zou bevorderen. En men kan nog zo’n tegenstander van die verzuiling zijn, de consequentie van het aangehaalde standpunt is, dat buitenkerkelijke militairen tot in lengte van dagen naar de dominee gestuurd blijven worden, of ze willen of niet. En tenslotte: geen Heemskerks belang? Wat een gelukkig oord, als daar nooit iemand in militaire dienst wordt opgeroepen, of wonen er alleen wege-
raars?

THE Times geeft een verslagje van een bijeenkomst van tieners die de Council of Citizens of East London heeft georganiseerd, waaruit, ondanks een schrikbarende dosis scepsis die deze jeugd eigen schijnt te zijn, een verheugende gezindheid blijkt ten aanzien van het probleem van de vreedzame samenleving van mensen met verschillende huidskleur. De leiders van de bijeenkomst, die door 270 kinderen werd bezocht, trachtten te wijzen op de bezwaren van gemengde huwelijken in verband met andere levensgewoonten enzovoort, maar die werden vastberaden afgekeurd, omdat, zoals een zei: „Wanneer je werkelijk van iemand houdt, doet de rest er niet toe”

en een ander: „Ik ben er zeker van, dat ze net zo’n hekel hebben aan de lucht van „fish and chips” (gebakken vis en patates-frites) als wij”.

Slechts enkele van de kinderen, schrijft de Times, wier ouders tenminste in een straat wonen met gekleurde mensen, hadden ook maar een goed woord over voor de immigratiewet (die de toelating van kleurlingen bemoeilijkt) en algemeen was de verontwaardiging over de condities waaronder hun gekleurde medemensen moesten leven. „Zij leven in huizen die al eeuwen onbewoonbaar zijn en die ieder ogenblik kunnen instorten”, was een algemene reactie.

Een hartverwarmend teken, dat een blijkens de rest van het verslag uitermate cynisch gezelschap althans dit probleem zo zonder vooroordeel kon bezien.

HET veertiendaags blad Onderweg bevatte vorige maand twee gedichtjes, die we hieronder afdrukken:

*„Toeval
wij zijn afkomstig uit oerslijm
wij leven naar ons beste weten
wij leven maar eens
wij gaan naar???”*

*Schepping
wij zijn goed geschapen
wij zijn verantwoordelijk
er is een eeuwig leven
ons wacht het Godsrijk”*

Vermoedelijk zijn ze als tegenstellingen bedoeld, maar zijn ze dat wel werkelijk? Want kunnen we, als Darwin gelijk had, toch niet goed gebouwd zijn? Kunnen we, naar ons beste weten levend, niet verantwoordelijk zijn? En als er al een eeuwig leven is, dan nog is er toch niet meer dan dit éne leven hier op aarde dat we kunnen overzien. En wat is het Godsrijk anders dan een reeks vraagtekens; kan iemand ons er een duidelijker omschrijving van geven?

Op de ondermijning door het boek

*Onproefbaar gif in 't dagelijkse maal
van rap gelezen en vergeten boeken,
eens helpt gij ons aan de ongeneesbre kwaal,
die 't schone leven op papier doet zoeken.*

*Wij zijn besmetten door de loze taal,
die schaamteloze hoer op alle hoeken,
tot wij ontnuchterd mét haar voze praal
de leesbaarheid van haar muziek vervloeken.*

*Geef mij terug de luttele gebaren,
de simple, zuivre tekens van het dier,
het kleine alfabet voor maag en nier,*

*verlos mij van drukkunstige gevaren.
Want leven wil ik, nieuw en ongestoord,
zoals in den beginne, vóór het woord.*
Karel Jonckheere

uit: De Hondenwacht, Wereldbibliotheek,
Amsterdam-Antwerpen, 1951

OUDE DENKBEELDEN

in een nieuw perspectief

De woorden hierboven zijn ontleend aan het voorwoord van Erich Fromms „The Art of Loving”, waarvan kort voor de boekenweek een voortreffelijke vertaling is uitgekomen.¹⁾ Ik ben ervan overtuigd dat die gelezen zal worden. De rijke inhoud van dit werk, de heldere betoogtrant, het welverzorgde Nederlands en bovenal het onderwerp, belangrijk in een tijd, die meer dan ooit vereenzaamde mensen kent, staan mij hier borg voor. Humanisten in en om het Verbond, die dit boek liever in vertaling lezen, kan ik dit ook naar het uiterlijk mooie boek van harte aanbevelen.

Het onderwerp

Men zou kunnen denken, dat in het verleden al meer dan genoeg en veel te vlot over de liefde tot de ander geschreven is. In zekere zin mag dit zo zijn, toch, het gaat hier om een levenswaarde van de grootste betekenis, welke, naarmate de ontwikkeling van mens en maatschappij voortschrijdt, een nieuwe vertolking nodig heeft, wil zij worden verstaan. Het geluid nu, dat Fromm, kundig psycholoog, horen laat, is afgestemd op de behoeften van hen, tot wie de oude woorden niet meer doordringen.

Het is nieuw naar de vorm, het thema is oud, zo oud als mensen getracht hebben in het samengaan met anderen het eigen isolement te doorbreken. Het nieuwe ligt niet in de woorden, die de schrijver gebruikt om zijn denkbeelden te vertolken. Het is de poging het oude woord liefde een scherp omlijnde betekenis te geven, die hem het recht geeft van een nieuw perspectief te spreken. Voor de lezers die Fromm niet kennen, brengt dit aanvankelijk wel enige moeilijkheden mee. Zij zullen herhaaldelijk stuiten op uitspraken, waarin het woord liefhebben of liefde voorkomt en die onwillekeurig zo verstaan, als zij het gedaan zouden hebben voordat zij Fromms betekenisomschrijving hadden leren kennen. Doen zij dat dan zijn protesten tegen wat er staat onvermijdelijk. Misverstanden van deze soort kunnen slechts voorkomen worden door zich telkens weer rekenschap ervan te geven wat de schrijver bij het woord liefde denkt. Een voorbeeld ter illustratie. Fromm spreekt van liefde voor zichzelf en stelt die op één lijn met liefde voor de naaste. Deze twee staan niet tegenover elkaar zoals egoïsme en altruïsme, maar zijn gelijkwaardig, wat de lezer slechts dan begrijpen zal, indien hij zich aan de gemaakte betekenisafspraken houdt.

Liefhebben is een vorm van levenskunst, die geleerd moet worden en derhalve onverbreekbaar verbonden is aan een actieve levenshouding. Zwelgen in aangename gevoelens, die een gelukkig(?) toeval gewekt heeft, het zich mee laten voeren op de stroom van een korter of langer durende hartstocht, deze mogelijkheden, welke een passieve houding van de betrokkene vooronderstellen, vallen niet onder Fromms begrip „liefhebben”. Ik laat de auteur zelf aan het woord: „Liefde is een in de mens werkzame kracht. Zij doorbreekt de muren, welke de mens scheiden van zijn medemensen... De actieve aard van de liefde blijkt uit enige fundamentele kenmerken, welke alle vormen van liefde gemeen hebben: zorg, verantwoordelijkheid, respect en inzicht.”

Deze vier kenmerken, die dus steeds in het oog gehouden dienen te worden, vragen enige

toelichting. Liefde sluit zorg in „voor het leven en de groei van diegene of datgene wie of wat wij liefhebben”. Deze zorg moet echter gericht zijn (ik beperk mij nu kortheidshalve tot de liefde voor een ander mens) door inzicht in wat die ander behoeft, door begrip ook voor de situatie, waarin hij verkeert. Dit brengt uiteraard mee respect voor wat in die ander anders is dan in onszelf. Het woord verantwoordelijkheid (responsibility) heeft bij Fromm de betekenis van „in staat en bereid zijn tot antwoord geven... op de al of niet uitgesproken behoefte van een medemens.”

De kunst van liefhebben onderstelt dus bovenal aandacht voor mensen en hun lotgevalen, openstaan voor wat uit onze omgeving tot ons komt, ten einde in staat te zijn om met begrip en respect voor de anderen te doen wat nodig is.

Niet enkel theorie

Wat Fromm, de psycho-therapeut, betoogt is niet enkel theorie. Zijn denkbeelden zijn tot rijpheid gekomen in zijn spreekkamer. Zij werden in zijn pogingen mensen te helpen, die hun weg door het leven niet vinden konden aan de ervaring getoetst. Zo zijn de vele verhelderende opmerkingen en uitspraken tot stand gekomen: die over naastenliefde, moederliefde, liefde tussen man en vrouw, liefde voor zichzelf en liefde tot God. Het laatste thema (wat echt en wat onecht is in dit God liefhebben) behandelt hij op een voor ons humanisten bijzonder leerzame wijze. Onnodig te zeggen, dat de humanist Fromm het geloof in een persoonlijk God niet deelt, wat hem niet verhindert het echte erin te herkennen. Daarbij schenkt hij ook aandacht aan de Oosterse godsdiensten, die geen openbaringskarakter hebben en in hun zuiverste vormen typisch humanistische trekken vertonen.

Als elke kunst vraagt die van het liefhebben oefening in zelftucht, concentratie en geduld, terwijl „uiterste toewijding voorwaarde voor meester worden van die kunst” is. Die toewijding is slechts mogelijk op de grondslag van geloof, humanistisch geloof, dat niet kan zijn geloven aan (d.w.z. voor, waar houden van) dogma's, welke men niet redelijk verantwoorden kan. Dit geloof kan zich alleen uiten „in de kracht en de zekerheid van onze overtuiging”, anders gezegd, het toont zich in het vertrouwen, dat zó leven zin heeft.

Uit de laatste samenvattende zinnen van dit boek spreekt Fromms geloof:

„Wie over liefde spreekt, preekt niet, om de eenvoudige reden, dat hij het dan heeft over de diepste en meest wezenlijke behoefte van ieder mens. Dat deze behoefte, dit verlangen onderdrukt en veronachtzaamd wordt, betekent niet, dat het niet bestaat. Het onderzoek naar het wezen der liefde leidt tot de ontdekking, dat zij in onze moderne samenleving in het algemeen ontbreekt en voert dan onvermijdelijk tot een kritiek op de maatschappelijke omstandigheden, waaraan dit gebrek geweten moet worden. Het geloof, dat liefde mogelijk is als een algemeen sociaal verschijnsel en niet alleen als een uitzonderlijk individueel gebeuren, is een redelijk geloof, dat ontspringt aan het inzicht in wat de mens in wezen is.”

Ik eindig waar ik begonnen ben: Moge deze vertaling, een van Fromms beste werken, onder ons zeer veel lezers en bestudeerders vinden. „De zekerheid en de kracht van onze overtuiging” zullen er wel bij varen, het werk, dat wij humanisten begonnen zijn, ook.

Pr.

*In de diepten van tijden is heilig
Geboren de mensenziel.
Zie voor u dat elk haar veilig
Bewaar' als zij in hem viel.
Wij zijn door de donkere tijden
Gezonden, een karavaan,
Om een groot juweel te geleiden
Naar een plaats die we niet verstaan.
Als er een van u is die zal dulden
Dat ze vuil en verloren gaat,
Zullen allen die de eeuwen vulden
Wee roepen over dien smaad.
Als er een van u niet zal blinken
Zullen alen er rondheen zinken
Rondom het behouden kleinood,
En wee roepen over uw dood.
Als er een van u niet kan spreken
Als een ziel tot u roept waar ge zijt,
Zullen alen zich buigen – breken –
Dat een ziel, een ziel is ontwijd.*

Overgenomen uit „De Natuurlijke Aarde” III van Albert Verwey, naar aanleiding van de vijfentwintigste verjaardag van zijn sterven, 7 maart 1937

IHEU-congres in Oslo

Wie mee wil naar Oslo, waar van 2 tot 8 augustus het IHEU-congres wordt gehouden, kan gebruik maken van een gemeenschappelijke (en dus voordeliger) reismogelijkheid.

Die reis geschiedt per vliegtuig en daarvoor bedragen de kosten f 517,- retour. Maar daarbij is dan inbegrepen het inschrijfgeld voor het congres, logies met ontbijt, vier lunches, de excursies die tijdens het congres worden ondernomen en (voor of na het congres) een grotere excursie van twee dagen.*

De heen- en terugreis kan gemaakt worden op elke willekeurige datum. Er zijn slechts twee beperkende bepalingen: tussen heen- en terugreis moeten minstens zes dagen liggen en de geldigheid van het retourbiljet is beperkt tot dertig dagen.

Het is niet mogelijk gebleken de reis naar Oslo per trein of boot centraal te organiseren. Voor verdere inlichtingen kan men zich wenden tot het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

Over wat er op het congres in Oslo ter sprake komt, is in een eerste aankondiging al mededeling gedaan. Inlichtingen vindt men in het januarinummer van IHEU „International Humanism”, het vroegere Information Bulletin.

In april verschijnt daarin een tweede aankondiging, waarbij een formulier is opgenomen voor de definitieve aanmelding. Dan verschijnt ook een nadere toelichting op de eerder gepubliceerde congresstukken.

Zij die niet op „International Humanism” geabonneerd zijn (prijs f 3,- per jaar) kunnen hun aanvraag richten tot het secretariaat van IHEU, Oudegracht 152, Utrecht.

* Normaal zouden deze kosten f 712,- bedragen; de groeps prijs geeft dus een besparing van f 195,-.

¹ „Liefhebben een kunst, een kunde; vertaling A. Treurniet, uitg. Erven J. Bijleveld, Utrecht, 176 pag., gebonden f 6,90

Markies de Sade opnieuw belicht

Wederom werd onlangs de aandacht gevestigd op de merkwaardige figuur van de Markies de Sade, ditmaal in een boek van René Gijsen, getiteld „De slecht befaamde markies de Sade” (Uitg. Heymis, Amsterdam, 1961).

Donatien-Alphonse-François, Markies de Sade, werd geboren op 2 juni 1740 in het Hôtel de Condé te Parijs. Hij groeide op met prinses van koninklijke bloede, ontving de verzorgde jezuïeten-opvoeding van het rijke aristokratenkind en vocht, amper 17 jaar oud, tegen de koning van Pruisen. Reeds als jongeling toonde Sade zich een geraffineerd verleider, wiens vrouwelijke veroveringen een ketting vormden van de Parijse toneelwereld tot de verst afgelegen dorpen van Pommeren. In 1769 huwde hij een adellijke freule die hem echter nooit zou weten te boeien en geen ogenblik zijn losbandig leven vermocht af te remmen. Een al te wilde braspertij bracht Sade in 1763 een eerste maal in de gevangenis. Het was slechts een kortstondig intermezzo dat de markies niet tot beterschap aanzette. In 1768 volgde een nieuwe veroordeling, op grond van feiten, waaraan men later de naam van Sade zou geven. Na 5 maanden kwam de markies wederom vrij en zette onmiddellijk zijn uitpattingen voort. In 1772 wordt het ernstig: in een zaak van vergiftiging wordt Sade bij verstek ter dood veroordeeld. Na allerhande perikelen zal hij in 1777 aangehouden worden en opgesloten, 12 jaar lang, eerst te Vincennes, daarna in de Bastille. De Franse Revolutie opent de celdeur en „le citoyen Sade” werpt zich in de politiek, maar zijn aristokratische afkomst en zijn weersin voor de bloedige terreur spelen hem parten: in 1793 wordt hij opnieuw ter dood veroordeeld en het is slechts de dood van Robespierre die hem van de guillotine redt. Sedert 1791 is de markies aan 't publiceren: romans die hem een zeer karig bestaan verzekeren. In 1801 wordt hij opnieuw aangehouden als schrijver van „schandelijke” boeken. De familie slaagt er in hem uit de gevangenis te houden: Sade wordt opgesloten in een instelling voor krankzinnigen, waar hij over een zekere vrijheid beschikt en

waar hij zijn literaire produktie kan voortzetten. Hij zal er in 1814 op 74-jarige ouderdom sterven. Op zijn graf komt alleen een stenen kruis, geen naam.

Berucht

De boeken die Sade in de eenzaamheid van cel of asiel geschreven heeft, worden slechts door een zeer beperkt publiek gelezen en toch zijn zij over de ganse wereld bekend en berucht. Zijn levensvisie heeft gestalte gegeven aan een nieuw begrip: het sadisme. De markies die steeds een seksueel geobsedeerde is geweest, heeft zijn hartstochten en ook zijn ideeën over de mens en de maatschappij, met een ijzingwekkende logika en zonder enig kompromis, uitgewerkt in een oeuvre dat één daad van opstand is tegen de gevestigde moraal, tegen de gevestigde orde van Kerk en Staat. Men heeft hem daarom een Lucifer geheten en een anti-christ, en terecht, want Sade staat bewust en vrijwillig buiten de christelijke maatschappij. Hij verdedigt, bepleit, verafgoodt datgene wat voor de christen het Kwaad is. En zulks zonder dat er ooit sprake is van wroeging of berouw: in de volledige overgave aan het kwaad ligt het zuivere geluk, de diepste wel-lust.

De originaliteit van Sade ligt niet in de schaaamteloze brutaliteit van zijn seksuele houding. Hij leefde in de eeuw van Crébillon, Casanova, Laclos, Restif de la Bretonne en zo vele anderen, van wie de ongesluisde erotiek geen aanstoot verwekte. Sade onderscheidt zich van zijn tijdgenoten doordat hij zijn opvattingen over de seksualiteit en over de satanische kanten van de menselijke natuur tot de uiterste gevolgtrekkingen doorzette. Een weg waar niemand hem durfde volgen...

De belangstelling voor Sade is gaandeweg gestegen. Freud en de opkomst van de psychoanalytische scholen hebben het volle licht geworpen op het sadisme. Waar men vroeger in Sade alleen de pornograaf zag, onderwerpt men thans zijn „abnormaliteit” aan een streng wetenschappelijk onderzoek, waarbij de klemtonen wel verlegd worden.

Niets wijst erop dat de internationale belangstelling voor Sade de eerstkomende jaren zal verflauwen. In Frankrijk schreven Camus en Sartre over hem. In 1957 werd zijn oeuvre verdedigd door de beroemde Parijse advocaat Maurice Garçon in een proces, ingespannen tegen de uitgever J. J. Pauvert. In België publiceerde prof. Flam een studie over Sade en schreef J. Walravens een essay over hem.

Premies

van de boekenweek

Als alle jaren sinds de Boekenweek werd ingesteld, wordt ook nu weer het publiek geprikkeld de leuze Koop een boek metterdaad te betrachten door die daad met een geschenk te belonen. De CPNB (Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek) zet ditmaal de „beschonkene” niet aan het piekeren over de vraag wie wel de auteur mag zijn van de ongesigneerde novelle die zijn boekhandelaar hem aanbodt als toegift op zijn aankoop die dan de twee rijksdaalders te boven moet gaan.

Met het Geschenk 1962 wordt de lezer geen raadsel ter oplossing geboden, wel een bijzonder prettige verrassing bereid. Anton Koolhaas, wiens van een groot indringingsvermogen en een scherpe visie getuigende dierenverhalen een groeiende kring van letterlievenden hebben geboeid, is er de schrijver van en zijn naam prijkt wel degelijk op omslag en titelblad. Het heet „Een schot in de nacht” en het onderscheidt zich van zijn vorig werk met het dier als middelpunt doordat ook de mens met zijn grote behoefte aan medemenselijkheid er aan te pas komt. Vindt u het goed dat wij er niet meer over schrijven? Het Geschenk is immers ook als surprise bedoeld? Maar u moet dan wel zorgen dat u zich dit prachtige boekje tussen 31 maart en 7 april door uw boekenleverancier cadeau laat geven.

Er is ook weer – voor een luttele prijs – een in de eerste plaats voor de jeugd bedoelde gedichtenbundel als Boekenweekpremie en opnieuw treedt in de titel de Muze aan. In „De Muze en de zeventien provinciën” diepte Anton van Duinkerken gedichten op uit de „seventien landen” die Karel de Stoute bij zijn dood in 1477 „heeft ghelaten in handen van eender maaghd” (Maria van Bourgondië). Het zijn er tweemaal zeventien geworden van dichters zo vroeg als Hendrik van Veldeken (omstreeks 1170) tot die van onze tijd als Hans Andreus, Guillaume van der Graft, Okke Jager en Bert de Corte. De bundel, vele malen de negen dubbeltjes waard, die u ervoor neertelt, kan voor velen een aanmoediging zijn de wat achteraf gelegen tuin der poëzie wat meer te gaan betreden. Het boekje mag dan als jeugdpremie worden aangeboden, die tuin is toegankelijk voor alle leeftijden en het is er goed wandelen.

Wie twee jaar geleden vreugde beleefde aan het typografisch zo welverzorgde en naar de inhoud waardevolle „In 26 letters”, verschenen ter gelegenheid van de 25ste Boekenweek, kan nu zijn hart ophalen aan een bekoorlijk pendant: „Speels ABC der Nederlanden”, dat Gerrit Borgers, Karel Jonckheere, Chr. Leeflang en Aldert Witte samenstelden. Dat ABC loopt van de A van Amsterdam (en Antwerpen) via de andere letters van het Alfabet tot de Z van Zuilen en „de” zuilen van levensbeschouwelijke structuur en de speelsheid vindt u in tekst en prent. U kunt dit ABC kopen met de bon die aan het Geschenk is toegevoegd en een rijksdaalder waarmee u beslist niet bekocht zult zijn.

De lof voor de typografische verzorging van het speelse ABC mag evenzeer gelden voor het kleed waarin de beide andere premies zijn gestoken, voor de illustraties en alles wat verder aan vormgeving een boek aantrekkelijk maken kan.

D-z

EEN „DUIVELS” WOORDENBOEK

Ambrose Bierce (1842–1913) was een der minder belangrijke Amerikaanse schrijvers, wiens naam toch niet aan de vergetelheid moet worden prijs gegeven: zijn werk heeft in zeker opzicht zijn eigen verdienste en zijn invloed op anderen kan niet worden weggecijferd.

Hij was een fel schrijvende journalist in San Francisco, wiens scherpe commentaren op de zwakheden der mensen velen genoeg hebben verschaft – en anderen tot razernij brachten. Hij bezat een heerlijk gevoel voor humor naast een bijtend cynisme, die tezamen iedereen op wie hij het had gemunt, tot wanhoop konden brengen.

Bierce had een vruchtbare pen en behalve zijn krantenartikelen schreef hij ook korte verhalen. Maar hij zal vooral bekend blijven als de auteur van „The Devil's Dictionary”.

Jarenlang schreef hij zijn

dagelijks artikeltje in de „Wasp” en daarin gaf hij geregeld definities van heel gewone woorden. Die omschrijvingen werden later in boekvorm uitgegeven en worden tot op de huidige dag graag gelezen. Wij zullen er hier enkele laten volgen, die ook thans nog niets van hun bijtende humor hebben verloren.

Lafaard – iemand die bij dreigend gevaar met zijn benen denkt.

Maandag – in beschaafde landen, de dag na de sportwedstrijden.

Muis – een dier dat zijn weg met flauwvallende vrouwen bezaait.

Geschiedenis – een meestal vervalst verslag van meestal onbelangrijke gebeurtenissen, die tot stand gebracht werden door heersers, meestal schurken, met behulp van soldaten, meestal dwazen.

Vork – een instrument dat hoofdzakelijk gebruikt wordt

om een stuk dood beest in de mond te stoppen.

Overwerkt – een gevaarlijke kwaal, die zich voordoet bij hogere ambtenaren, wanneer ze zin krijgen te gaan vissen.

In zijn verhalen doet Bierce enigszins aan Edgar Allan Poe denken. Zijn belevenissen tijdens de Burgeroorlog hebben ongetwijfeld in niet geringe mate zijn kijk op het leven bepaald, waarvan hij in zijn woordenboek zo levendig getuigenis aflegt. Zijn belangrijkste bijdrage op letterkundig gebied was misschien wel de invloed die hij heeft uitgeoefend op H. L. Mencken.

De eerste druk van zijn woordenboek had tot titel „The Cynic's Word Book”. Van het woord cynicus gaf hij de definitie: een deugniet, die de dingen ziet zoals ze zijn, niet zoals ze behoren te zijn”.

Dit is misschien het beste portret dat van Bierce gegeven kan worden.

Albert Camus

de onsterfelijke

De 4e januari 1960 vond de Nobelprijswinnaar voor de wereldliteratuur, Albert Camus, de dood in „een stupide auto-ongeluk”. Het is dus al meer dan twee jaren geleden, dat de mensheid in een rouw werd gedompeld, die men niet al te zwaar moet nemen, omdat Albert Camus ons veel heeft gebracht, maar die toch nog altijd als een grafzerk op ons drukt, omdat de stem van Camus nog lang niet was uitgesproken.

Iets meer dan een jaar later, in het nummer van 16 februari 1961 van het grote Engelse dagblad de „Guardian” gaf Anthony Hartley een kenschets van Camus' persoonlijkheid in een lang artikel, naar aanleiding van de publicatie bij de uitgever Hamish Hamilton van twee boekwerken „The collected Fiction of Albert Camus” en „Resistance, Rebellion and Death” door Albert Camus. Als titel stond daarboven: „*Albert Camus – a vertical man*”: „Albert Camus, een man, die recht op staat”. Tegenover de velen, die men door het leven ziet kruipen, heus niet allemaal de onderdrukten en vernederden, maar o zo vaak de eerzuchtigen en begerigen, is dit een hulde van grootse allure.

Ja, Camus stond rechtop in het wereldgevoel, in de strijd tussen links en rechts, temidden van het geloof en ongeloof en in de branding van het geweld in Algerië, dat zijn geboorteland was. In deze eeuw van de dogmatiek, waarin elk woord in iedere mond een andere betekenis heeft (de democratie betekent in de „volksdemocratiën” diktatuur, in West-Europa en Noord-Amerika alleen politieke democratie, voorzover tenminste de vakbeweging de economische diktatuur niet ontmant of neutraliseert en in Afrika is de rijpheid ervan nog niet verder gekomen dan een eenheidspartij in al die nieuwe, jonge, nog zwakke staten, die nog niet sterk genoeg zijn om de weelde van kritiek, waar zoveel op te bouwen valt, te kunnen verdragen.)

Voor Albert Camus, „*l'Homme révolté*” – wat de titel is van één van zijn meest filosoferende boeken – was de „broederstrijd tussen de Mohammedaanse of Berberse en Europese (Franse, Italiaanse, Spaanse) bewoners van dat mooie, maar half arm en half rijke land van Noord-Afrika, Algerië, een hallucinerend misverstand. Hij heeft dan ook zelden of nooit zijn stem laten horen om de ene of de andere zijde te vermanen, om partij te kiezen, want tussen broeders van de geest kiest men geen partij. Dat was echter geen lafheid. Lafheid zou het zijn geweest, als hij zich genoopt zou hebben gevoeld, ten behoeve van zijn naam als auteur het optreden van de Fransen te laken of zich aan de zijde te scharen van hen, die een „*Algérie française*” voorstaan, nog altijd voorstaan, hoe is het mogelijk? Hoevelen hebben hun naam op deze wijze wel „verkocht”?

Toen evenwel de Hongaren in 1954 de vrijheid kozen, een betrekkelijke vrijheid nog altijd, aarzelde Camus geen ogenblik om met een vlijmscherp psychologisch Manifest (dat ik in

1. Zijn vader was een Franse landarbeider (die sneuvelde in de Slag aan de Marne in 1914) en zijn moeder was Spaans. Vandaar dat hij een lichtelijk donkere huid had, waardoor sommigen dachten dat hij van Algerijnse afkomst was.

„Vernieuwing”, dank zij mijn vriend Karel Timmerman kon laten afdrukken) het bloedige en „rücksichtlose” optreden van de Russen aan de schandpaal te nagelen. Hij heeft geschreven: „Geen enkele moraal en geen enkel streven rechtvaardigen a priori de bloedige mathematiek, die ons bestaan uitmaken. Ik schreeuw het uit, dat ik aan niets geloof en dat alles absurd is, maar aan die kreet kan ik niet twifelen... *Ik ben een opstandige en dus bestaan wij.*” Of, om 't in minder Frans-intellektualistische woorden te zeggen: Ik kan aan God noch gebod meer geloven, maar in mijn verzet tegen de toestand, waarin het mensdom verkeert, ben ik een levend mens.

Streven naar heiligheid

Naast deze positieve opvatting uit het negatieve geboren, had hij een uit het positieve geboren „geloof”. Hij stelde zich namelijk de vraag, die elke humanist, meen ik, zichzelf zou moeten stellen: „*Peut-on être un saint sans Dieu?*” (Kan men een heilige zijn zonder God?). Zijn leven en zijn werken gaven daarop een bevestigend antwoord, zonder dat hij daarom ooit zou hebben beweerd, een heilige te zijn. Hij streefde er echter wel naar. Trouwens, volgens mij zijn de ware heiligen, zij, die niet als zodanig herkend worden, zoals er ook tientallen dr. Schweitzers in Afrika werken (bijv. in Centraal-Afrika), die onbekend zijn. Dr. Schweitzer was één der eersten, die zich het lot van de zwarte bevolking in Afrika aantrok, maar hij bleef niet de enige.

Ook de politiek als surrogaat van de godsdienst aanvaardde Camus niet. Waar zij tot een soort godsdienst wordt gemaakt, onttaardt zij in de Inquisitie, zei hij. Zijn boek „*La Peste*” toonde aan, dat als sommige gemeenschappen het vergif van de afzondering absorberen, de pest van de onmenselijkheid omhoog schiet. Desondanks bracht het boek ook loutering door de toewijding van enige enkelingen, die de lijdens aan dat soort pest helpen zonder vrees besmet te worden. Zijn roman „*l'Etranger*” (De vreemdeling) was een voorbode van die wereld, waarin de mens niet meer telt, alleen maar systemen van orde, regelingen en voorschriften. Het was een roman in de geest van „Het proces” van Kafka, maar hoeveel menselijker in zijn verbazing, nederigheid en niet-begrijpen. Vanwege het feit, dat Camus de politiek geen alles-bestrijkende oplossing achtte van de misère in de wereld, keerden Sartre en de zijnen, (écrivains engagés; schrijvers, die zich onafgebroken in het gewoel van de politieke strijd wierpen) zich van hem af en beschuldigden hem ervan een renegaat te zijn. Hij had zich echter nooit verbonden achter enig dogma aan te lopen.

Camus was ook een man van het toneel, maar in het buitenland was hij als zodanig weinig bekend. Niettemin geloof ik, dat daar meer de nadruk op dient te worden gelegd. Het belangrijkste zijn nog niet eens zijn toneelstukken, „*Caligula*”, „*Etat de siège*”, „*Le Malentendu*” en „*Les Justes*”, hoewel zij waard zijn nader te worden bestudeerd en opnieuw te worden gespeeld, als wel zijn persoonlijke pogingen met amateur-toneelspelers amateur-toneel te brengen. Daarmee schiep hij zich een menselijk

contact en het vormde een goed evenwicht met zijn studeerkamer-filosofie. Hij begreep de mens, omdat hijzelf een echt, waarachtig mens was en omdat hij zich niet van hen wegsloot.

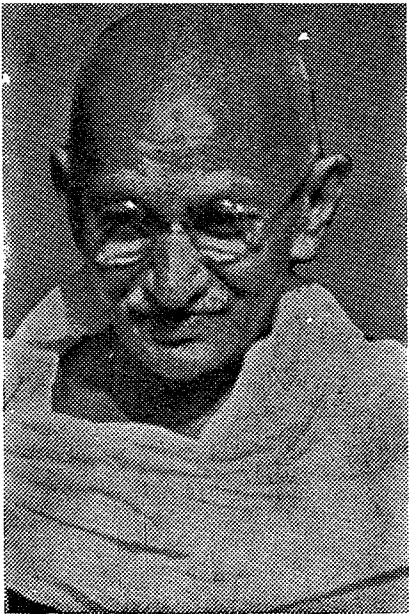
Ontmoeting in Den Haag

Mijn ontmoeting met hem zal ik nooit vergeten. Het was in de vijftiger jaren, in het nu opgeheven Hotel de Oude Doelen in Den Haag, nadat hij in die stad een lezing had gehouden. Hij was geen man voor journalisten en alleen, omdat ik hem tevoren in Parijs geschreven had, dat ik die en die boeken van hem gelezen had en drie van de bovengenoemde toneelstukken had zien spelen, stond hij mij een langdurig onderhoud toe. Hij sprak met zachte stem, maar indringend, zonder pose en met dat gemak van iemand, die het met zichzelf eens is, die weet, wat hij wil en waarheen hij gaat. En die het gehuil van zijn tegenstanders kalm aan zich laat voorbijgaan. Van dat gehuil was niets in het gesprek te horen, maar ik wist, dat het bestond. Hij voelde onmiddellijk aan, dat ik hem bewonderde, maar ook niet dom bewonderde. Ik had de lezing niet bijgewoond, wat ik hem zei. Ver in een hoek van de grote entree zat een Hollandse journaliste, vermoedelijk pas in het vak en zeker niet erg op de hoogte van het Frans en van het oeuvre van Camus. Na een tijdje kwam zij schuchter naderbij, en stamelde verlegen of zij erbij mocht komen zitten, want zij had haar aantekeningen van de vorige avond, de voordrachts-avond, verloren. Zij was niet alleen schuchter, maar ook schutterig. Na een tijdje vroeg ik haar Camus en mij weer alleen te laten en dat deed zij gewillig. Wij beiden hadden min of meer geamuseerd dit „scène'tje” aan ons laten voorbijgaan. Camus gewillig antwoordende op de vragen, die zij over de vorige avond stelde, maar toen zij weggegaan was, keken wij elkander als „complices” van dezelfde gedachte aan, een gedachte, die Albert Camus in deze woorden samenvatte: „*Tête de linotte, elle a perdu ses notes*”. (De onbesuisde wildzang, zij had haar aantekeningen verloren).

Het staat vast, dat Camus een enorme invloed op zijn tijdgenoten heeft gehad en nog heeft op velen. Die invloed strekt zich over de hele wereld uit. In Parijs was het Gérard Philipe, die niet alleen onder de beïnvloeding kwam van Camus' ideeën, maar die ze ook vertolkte. Volkomen onbekend drong hij er bij de directeur van het „Théâtre des Arts”, Hébertot, toen de hoofdrol juist vóór de première ziek was geworden, op aan om zijn plaats in te mogen nemen in het toneelstuk „*Caligula*”. Hébertot dacht, dat hij gek was, maar liet hem spelen en in één slag was Gérard Philipe beroemd. En zojuist lees ik in de „Guardian” in een interview van Alex Neish met de Engelse schrijver Alexander Trocchi, die vanuit Glasgow naar Parijs vertrok en nu meestentijds in de Ver. Staten woont, dat diens eerste boek „*Young Adam*” door het werk van Camus werd geïnspireerd. Daarna is hij echter een heel andere kant uitgezwaaid en op het ogenblik is Trocchi, die als uitgever Ionesco, Beckett en Genet in Parijs aan het geraffineerde publiek bracht, aan opium en andere verdovende middelen verslaafd.

Voor wie evenwel, als Camus, de verslaving van het mensdom gezien en gepeild heeft aan dogma's van onderdrukking, zogenaamd ter bevrijding, van haat, zogenaamd uit liefde en van diktatuur, zogenaamd ter bevordering van de democratie, is het zijn toevlucht nemen tot verdovende middelen een vlucht uit het natuurlijke leven in het onnatuurlijke, een benadering van menselijke wijsheid door een niet-menselijke illusie, een vals pathos. Al die drogredenen van de mensen, die beweren het goede te willen door het kwade, brengen de wereld geen stap verder. Of, om het met de woorden van Caligula-Camus te zeggen: „De leugen is nooit een onschuldig ding. En dat is het, wat ik u niet kan vergeven.”

Henri Sandberg

Nieuwe boeken over GANDHI

G. Schenkel, *Gandhi, Leven en werk*, Phoenix-pocket.

Reginald Reynolds, *Mahatma Gandhi, Geschiedenis voor jonge Mensen*, C. P. J. van der Peet, Amsterdam.

B. R. Nanda, *Mahatma Gandhi*, Allen & Unwin, Londen.

Gandhi blijft voor de westerse mens, en niet voor hem alleen, een zonderlinge verschijning. Een man, die op een vreemde wijze in een korte spanne tijds een enorme invloed, eerst in Zuid-Afrika, daarna en vooral in India, heeft uitgeoefend en die door de grote massa der Indiase bevolking als een heilige is beschouwd. Dit laatste maakt de westerse mens al onmiddellijk wantrouwend. Heiligheid en schijnheiligheid liggen voor ons immers vlak bij elkaar. Anderzijds heeft Gandhi in zijn land intelligente leidende tegenstanders, die zijn religieus uitgangspunt niet deelden, tot zijn inzichten weten te bekeren en ook in de rest van de wereld hebben een aantal personen zich uitgelaten ongeveer in de zin van de Amerikaanse senator Fullbright, die na lezing van Louis Fischer's biografie van Gandhi, geschreven heeft, dat hij zich erdoor bewust geworden was van de betekenis van Gandhi voor ieder onzer.

Oorzaken van Gandhi's succes

Ten tijde van de eerste wereldoorlog, zegt Schenkel was zonder twiifel 85 % van de Indische bevolking in politieke zaken absoluut niet thuis. De Pan-Indische beweging was een zaak van de intellectuelen, wier politieke interesse door het contact met de Europese civilisatie, veelal door het bezoeken van Engelse scholen en universiteiten, ontwaakt was. Vanuit deze groep drong zij in de middenlaag door.

Toen Gandhi in 1915 na een afwezigheid van 23 jaar uit Zuid-Afrika terugkeerde, was de roep en de roem van de overwinning in Zuid-Afrika hem vooruitgegaan en tot de in grote armoede en primitieve omstandigheden levende Indische massa's doorgedrongen, ondanks het feit, dat slechts een zeer klein deel van hen lezen of schrijven kon. De Indische leiders wezen hem af. Eén van hen schreef aan Gandhi: „De politiek is een spel van wereldse mensen en niet van Sadhus (heiligen)“.

Gandhi reisde eerst door het land om de toestanden te leren kennen en begon geleidelijk met kleine satyagraha-campagnes, zoals hij die ook in Zuid-Afrika gevoerd had. Satya is waarheid, satyagraha betekent waarheidskracht, het volgen van de praktijk van de waarheid, hetgeen ieder doet volgens zijn eigen „licht“. En op de basis van ahimsa, waaronder men verstaat non-violence (niet geweld uitoefenen) op de positieve grondslag van broederschap der mensen. Nanda wijst erop, dat deze ahimsa niet tot „een logische maar onmogelijke konsekwentie“ werd doorgevoerd. Gandhi, zegt hij, was een man voor wie de theorie „de dienaar was van de actie“. En zijn theorie groeide ook met de mensen en de omstandigheden mee. Het beste deel van zijn leven wijdde Gandhi – nog steeds volgens Nanda – aan het belangrijke probleem op welke wijze men ahimsa in de menselijke verhoudingen vervolmaken en steeds meer toepassen kon. Hij stelde zich daarbij in volstrekte tegenstelling tot de twee heersende stelsels van

de 20ste eeuw, nl. kapitalisme en kommunisme, en tegenover de heersende ideologieën van godsdienstige aard, die in de praktijk eveneens op gewelddadige actie gebaseerd zijn. Hij meende, dat de werkelijke vijanden van mensen en volken, hun eigen angsten en begeerten zijn en dat „ahimsa de wet van onze menselijke species is, zoals het geweld de wet is van de redeloosheid“.

Het optreden van Gandhi en het antwoord, dat hij van de bevolking kreeg heeft Tagore als volgt beschreven: „Toen verscheen Mahatma Gandhi. Hij trad over de drempel van de hutten, waarin de duizenden onterfden wonen, en was gekleed zoals zij. Hij sprak met hen in hun eigen taal. Daar was nu eindelijk waarheid en niet een citaat uit een boek... Wie heeft voorts in dezelfde mate gevoeld, dat alle Indiërs van zijn vlees en bloed zijn? – En in het direkte contact met de waarheid verhieven de onderdrukte krachten van de ziel zich weer“. Nanda zegt in moderne woorden: „Gandhi's invloed lag in zijn emotionele identificatie met de Indische massa's, welker armoede en ellende hem altijd kwelden. Deze gaf hem de kracht voor al zijn politieke, sociale en economische werkzaamheden. Zij gaf hem ook zijn unieke vat op het volk“. Maar een dergelijke psychologische verklaring is niet voldoende. Gandhi sprak niet alleen de eigen taal van het volk, maar hij sloot zich bij vele van hun tradities aan of ging ervan uit en boog ze om, waardoor ze een nieuwe betekenis en inhoud kregen. Zijn geloften en vasten had hij van de Hindoese vrouw, die zijn moeder was, overgenomen. De „heiligheid“ van de koe b.v. gaf hij een symbolische wending van medelijden, zoals elders de weerloosheid van het lam de functie heeft gehad het medelijden te symboliseren, dat volgens Bernanos de kracht van het christendom uitmaakt. – Maar Gandhi vond, dat de koeienhuiden benut moesten worden. – Veel moderne Westerse en Russische hervormers hebben hun bewegingen nutteloos geschaad door zich tegen de diepstingewortelde tradities van hun volk diametraal te

verzetten in plaats van Gandhi's methode te volgen, die dit echter geenszins uit taktiek gedaan heeft, zoals we dat uit onze geschiedenis maar al te goed kennen, maar vanuit zijn aard en de daaruit voortvloeiende verhouding tot andere mensen. Tagore heeft de bron van Gandhi's invloed en optreden waarschijnlijk het diepst gepeild, toen hij over hem schreef: „A lover of men and not of ideas“ (een minnaar van mensen en niet van ideeën). En dit kwam zowel in zijn verhouding tot medestanders als tegenstanders tot uiting, b.v. in de verhouding tot Engeland.

Als zovele Indische intellectuelen was Gandhi aanvankelijk sterk onder de indruk van Engeland en van het Britse Rijk als een goede instelling. Enkele maanden vóór de eerste wereldoorlog was de Engelse theosoof, Annie Besant, die zichzelf als Indische beschouwde, begonnen propaganda te maken voor de vrijheid van India. Toen zij in het begin van de oorlog Gandhi hierover polste, kreeg zij tot haar verbazing te horen, dat hij daaraan niet wilde meewerken. „Gij wantrouwt de Engelsen – zei hij – ik niet, en ik wil niet aan enige agitatie tegen hen deelnemen zo lang de oorlog duurt“. Mevrouw Besant antwoordde hem, dat Engeland alleen onder de druk van de oorlogsnoodzaak tot een verlening van zelfstandigheid aan India komen zou. – Het resultaat was, dat Annie Besant „geïnterneerd“ werd en de Secretary of State in zijn dagboek schreef over „Gandhi, die zonder enige reclame voor zichzelf probeerde het lot van medemensen te verbeteren... Hij gaat gekleed als een koelie, weigert elke persoonlijke gunst, leeft praktisch van de lucht en is een echte visionair“.

De heer Montagu had goed gezien, dat Gandhi geen politicus was en dit ook zeer beslist niet wilde zijn. Omdat hij de menselijke kant van de problemen voorop stelde en hij zijn tegenstanders ook tot „de“ mensen rekende, wilde hij ook deze tegenstanders fair behandelen: hen niet alleen dwarsbomen of verslaan, maar hen zo mogelijk overtuigen en bekeren. Daardoor werden vele van zijn tegenstanders niet van hem vervreemd, mede omdat hij trachtte de oprechtheid van hun motiveringen niet in twiifel te trekken. Hierdoor zijn vele met namen te noemen tegenstanders later medestanders geworden. Of hebben hem en zijn ideeën ten minste gewaardeerd. Nanda citeert o.a. gedeelten uit een persoonlijke brief van de onderkoning Lord Reading aan zijn zoon, waaruit zijn achting voor Gandhi blijkt. – En Gandhi schreef eens aan een liberale leider: „Uw oprechtheid (truthfulness) is voor mij belangrijker dan uw medewerking“. Een dergelijk woord was voor hem geen camouflage. – Wat de Engelsen betreft, hun houding en optreden in India is dusdanig geweest, dat ongeveer juni 1920 Gandhi zich volslagen tegen hun overheersing heeft gekeerd (non-cooperation). Maar ook toen nog is hij blijven werken voor „de bekering der Engelsen“, wier „levenslange en belangeloze vriend“ hij zich genoemd heeft. „Het is gemakkelijker hen tot een zich schamen te brengen dan anderen“.

De bekering van tegenstanders lijkt ons een halfzacht begrip. Gandhi nam echter zijn tegenstander serieus en probeerde hem vanuit diens gezichtspunt te begrijpen. En bovendien was „voor hem de strijd met zijn tegenstander in hemzelf, primair boven de strijd met deze tegenstander als buitenstaander“, zoals de man, die van 1917 tot zijn overlijden in 1942, Gandhi's persoonlijke vriend en toegewijde sekretaris en verzorger is geweest, heeft geschreven. Het is vanzelfsprekend, dat een dergelijke introspektieve figuur tot heel andere doelstellingen en strijdwijzen moest komen dan de politici volgens Westers model, waartoe ook de meeste Indische politici gerekend moeten worden, al waren dan ook velen van hen door Gandhi in bepaalde opzichten beïnvloed.

(vervolg op pag. 7)

(vervolg van pagina 6)

Gandhi - Democratie - Economie

Gandhi was geen bewonderaar van de parlementaire democratie. In de eerste plaats heeft hij de resultaten ervan niet zo daverend gevonden, als wij dit plegen te doen. Maar toen hij zeide, dat hij er bang voor was, heeft hij waarschijnlijk allereerst aan de 400 miljoen bewoners van India gedacht, levende in 562 staten, met hun vele, vaak zeer oude, tegenstellingen en geschillen. Men denke aan de verhouding van Hindoes en Mohammedanen, aan de vele kasten, aan de paria's. En ook aan de Indische vorsten, grootgrondbezitters en rijke industriëlen, die met nadruk de Engelse Raj (overheersing) uit eigenbelang wensten voort te zetten. - Maar ook in het algemeen had Gandhi geen grote verwachtingen van de gewone politieke middelen, van propaganda maken en parlementaire acties voeren, van deputaties sturen, van onderhandelingen, vaak zonder dat de tegenstanders tot een werkelijke overeenstemming wilden komen, of tot een oplossing van de problemen, waarbij beide partijen concessies deden en de zaken redelijk regelden. Wederkerige concessies waren voor hem gedurende zijn gehele leven een steeds wederkerend doel!

Gandhi was ook geenszins een bewonderaar van de Westerse economie. Reeds in 1904, in Zuid-Afrika, had hij van zijn vriend Polak Ruskin's „Unto this last" gekregen en het gedurende een nachtelijke treinreis aan-één-stuk door uitgelezen. In zijn autobiografie heeft hij gezegd, dat dit boek „enkele van zijn diepste overtuigingen bevestigd en versterkt heeft". Ruskin heeft de klassieke economen o.m. verweten, dat zij de economie als een materie op zichzelf behandeld hebben en niet allereerst in verband met de menselijke welvaart. Gandhi's economische praktijk sloot steeds onmiddellijk bij de meest directe behoeften van de nooddriftige Indische volken aan en stelde hun aller belang voorop.

Gandhi's godsdienstige ontwikkeling

Gandhi is zijn gehele leven in ontwikkeling gebleven, in meerdere opzichten. Ook in het godsdienstige.

Vroeger heb ik in dit blad een boek over Gandhi besproken, dat geschreven was door een zendeling. Diens meest principiële bezwaar tegen Gandhi was, dat hij gezegd heeft, dat niet God de waarheid is, doch „de waarheid is God". Velen beschouwen als konkreet wat slechts symbolisch bedoeld kan zijn. „Daarom komt het er - volgens Gandhi - absoluut niet op aan of Krishna of Rama werkelijk hebben geleefd, zij mogen inderdaad scheppingen van de menselijke fantasie zijn". - „Ik zie de tijd komen, waarin het uitspreken van de naam Rama een belemmering zal worden." - Gandhi is echter nog verder gegaan. Tijdens zijn laatste gevangenschap heeft hij tot één van zijn naaste medewerkers gezegd: „Je moet ook niet meer van de hoogste Geest spreken. Het is mijn stellige overtuiging, dat de waarheid zelf zich doet gelden". „Overigens, als wij de waarheid in ons hebben, zal zij zich aan je kenbaar maken ook zonder speciale bemiddeling, want de waarheid is zelf werkzaam". De absoluteitheid van het Christendom zag Gandhi als een godsdienstig imperialisme, dat ontstaan is, toen het de steun van een Romeinse keizer kreeg. De Westerse theologie „verkondigt een christendom van eigen makelij", namelijk haar „Westerse beschaving" en niet Jezus' boodschap. „Of echter de Jezus-traditie historisch waar is of niet, maakt voor mij niets uit. Voor mij is zij meer waar dan welk historisch feit, want zij bevat een eeuwige wet, de wet van het onschuldig lijden in de ware zin van het woord".

Gandhi's praktijk

Het is duidelijk, dat Gandhi's praktijk uit zijn religieuze gezindheid voortvloeyde. Er was daar-

aan bij hem geen bovenredelijke motivering verbonden. Hij zei in gewone woorden, dat het niet fatsoenlijk is kwaad met kwaad te vergelden, en dat daardoor op de duur niets wordt opgelost. In ons kultuurgebied kan men zich Gandhi moeilijk anders voorstellen dan als een dogmatische godsdienststichter, die van bepaalde beginselen uitgaat, welke hij in absolutistische zin uitwerkt. Nanda stelt daartegenover: „Gandhi was geen theoreticus. Zijn beginselen ontwikkelden zich overeenkomstig zijn eigen behoeften en het milieu, waarin hij zich bevond. Inderdaad is het even moeilijk de gebeurtenissen van zijn leven te beoordelen zonder de ideeën te kennen die hem inspireerden, als het is zijn ideeën over godsdienst, moraal, politiek of economie te begrijpen zonder rekening te houden met de opbouw van zijn eigen leven".

Vandaar dan ook de inkonsekwenties, die hem herhaaldelijk zijn verweten en die hij meerdere malen heeft toegegeven. Over één der belangrijkste - nl. het Rode Kruis-werk, waaraan hij in Zuid-Afrika heeft medegewerkt - heeft hij later uitdrukkelijk gezegd, dat hij ondanks het verkeerde ervan, in dezelfde omstandigheden weer hetzelfde standpunt zou menen te moeten innemen. - Ik wil hieraan nog toevoegen, dat Gandhi in de loop der jaren steeds meer de betekenis van ahimsa op de voorgrond is gaan plaatsen.

Het wapen der zwakken

Ongeveer 1925 hield de pacifistische War Resisters' International een kongres in Oostenrijk. Op een avond zouden een aantal kongresbezoekers in Wenen over dit kongres vertellen. Toen op het podium enkele Indische vrienden van Gandhi stonden, stortten een aantal nazi's, die in de zaal aanwezig waren, zich op hen en sloegen hen. De Indiërs, onder wie dr. Rajendra Prasad, die naar ik meen later president van India is geweest, een eerbiedafdwingende persoon, verroerden zich niet. - Een wapen voor de zwakken? - Dat is het in Zuid-Afrika (na Sharpeville) en in de Amerikaanse rassenstrijd (Martin Luther King) ook niet geweest. Alleen innerlijk sterken kunnen deze moed opbrengen, die voor ons westerlingen onbereikbaar lijkt. En dat is dan ook een zwakke kant van Gandhi's satyagraha.

Wij zijn hiermede in de problematiek van Gandhi's levenswerk gekomen. Niets is geheel waar of volledig en te allen tijde geldig. Gandhi heeft echter een opzicht van de sociale verhoudingen naar voren gebracht, dat ondanks allerlei verkondigde theorieën en ideologieën die lijken een verband met zijn beschouwingen te vertonen, in onze tijd buiten de grote werkelijkheid staat. En soms zelfs bewust, maar meestal onbewust, tot Privatsache wordt gestempeld en beperkt. Hij heeft de typische menselijke kant van het sociale leven op de voorgrond gebracht en daarin de individuele normen tot geldigheid willen doen brengen. Hij heeft een praktijk willen scheppen van wat men de betere of hogere strekkingen in de mensen zou kunnen noemen. Op de ontwikkeling van deze heeft hij de praktijk willen doen instellen.

Nieuwe boeken

Het voorgaande bevat een deel van de notities, die ik bij het lezen van de aan de kop van dit artikel genoemde boeken heb gemaakt. Het zijn alle drie zeer geslaagde biografieën van niet-kritiekloze bewonderaars. Schenkel is in India geboren als zoon van een Duitse zending en was zelf christen. Hij kende India door en door. Zijn persoonlijke ontmoetingen met Gandhi hebben veel bijgedragen tot de waarde van dit boeiend geschreven boek, dat van vele fraaie foto's is voorzien. Reginald Reynolds (die gehuwd geweest is met de schrijfster Ethel Mannin) was een, helaas jong gestorven, Engelse pacifist van internationale bekendheid. Zijn boek is geschreven voor jonge mensen en voor

dit doel bijzonder geschikt. Ook voor volwassenen is het van betekenis door de eigen visie van de auteur op sommige punten. - Het boek van de jonge Indiër Nanda, dat nog niet vertaald is, is m.i. boven alle lof verheven. Zowel door zijn wetenschappelijke degelijkheid, zijn toewijding voor het onderwerp, als de afstand, die hij daarvan heeft weten te bewaren. Eén der oude, Engelse vrienden van Gandhi, die zelf ook over hem geschreven heeft, heeft gezegd: „Het is de beste biografie van Gandhi, die ik ooit gelezen heb". Nanda heeft Gandhi niet gekend, maar hij heeft met alle Indische leiders, die Gandhi gekend hebben, gesproken en alle beschikbare bronnen geraadpleegd.

J. B. Meijer

Op een van die behaaglijke, zonnige herfstdagen, die je de barre zomer weer een beetje doen vergeten, stapte ik 's morgens al bijtijds in de bus naar Den Haag om mevrouw Treurniet een bezoek te gaan brengen.

„Kom om een uur of elf, op de koffie," had ze door de telefoon gezegd, maar het bleef niet bij koffie, 't werd ook een boterhammetje en later nog een kopje thee, allemaal onder het motto: „Als je toch uit bent, moet je ervan profiteren!"

Zo zat ik heerlijk op mijn gemak in het zonnetje, in haar moderne, lichte kamer, vol prachtige kamerplanten en ik had het gevoel, dat we elkaar al jaren kenden.

„Ga je mee straks nog even wandelen naar de zee?" vroeg ze. „Dat is hier vlakbij. Maar eerst moet ik je het huis nog laten zien." We gingen naar boven en ontdekten, dat in een van de kamers de verwarming lekte. Er stroomde een klein beekje over de vloer en samen zegen we op de knieën om het op te dweilen. Het wachten was nu op de monteur en zo werd het helaas te laat voor de wandeling.

Toen ik 's avonds dit voorval aan mijn man vertelde, zei hij meteen: „Dat is nou typisch iets voor Annie Treurniet!" „Waarom," vroeg ik, „dat kan toch iedereen overkomen?" „Natuurlijk wel," zei hij „maar die hele sfeer, die onverwachte gebeurtenissen, echt, dat kun je bij haar allemaal beleven en ze wordt er niet in het minst door van haar stuk gebracht, maar ze gaat gewoon door, met een doortastendheid en een gevoel voor humor, dat ik toch echt wel bewonderenswaardig vind."

Dat had ik zelf trouwens ook al ontdekt, toen ze me die middag vertelde van de crisisjaren en de werkloosheid, die haar man en zij met hun twee zoontjes aan den lijve hadden meegemaakt. Iedere dag stempelen en dan kon je goedkope blikken soep krijgen en er werd speciaal voor de werklozen goedkope groente verkocht en aardappelen en zo. Ze had ook eens jasjes voor de kinderen gekocht, ik meen op bonnen, maar daar zaten kartonnen knopen aan en ze waren afschuwelijk van kleur en kwaliteit. Je moet daar nu niet meer aan denken, je wordt er gewoon akelig van, maar door de manier waarop zij dat vertelde, hebben we eigenlijk nog zitten gieren van de lach, om het zotte van de hele situatie.

Al van de aanvang af is ze bij het H.V., eerst jarenlang als secretaresse in Den Haag, nu als raadvrouw. Ze is lid van het H.B. en dan, wat helemaal in haar lijn ligt, omdat ze een type is voor de praktische kant van het humanisme: landelijk leidster van het zieken- en bejaardenbezoek. Dat is heel wat.

„Och ja," knikte ze, „je moet niet vergeten, ik heb geen kleine kinderen meer thuis..."

Mw. A. W. Treurniet-Wiersma

De „neef” van Gerrit Achterberg

Denk ik aan Gerrit Achterberg, dan denk ik niet aan Langbroek of Den Haag, en ook niet aan Leusden, waar hij de laatste jaren woonde in een gerieflijk huis aan de heiderand, maar aan een paar kamers in Neede, een klein, rustig plaatsje in de Achterhoek, waar ik voor het eerst met hem kennismaat heb. Ik behoor niet tot de autogrammenjagers of tot de snobisten die bogen op een rijk van „artisten” voorziene kennissenkring, en gelukkig maar, want zou dat wel zo geweest zijn, dan zou ik in Achterberg bitter teleurgesteld zijn. Hij was uiterlijk in niets de kunstenaar, zoals wij ons die in romantische fantasieën graag voorstellen. De eenvoud zelf en van een schoolmeesterachtige nauwgezetheid die nergens een zo sterk scheppend vernuft verried, ontliet hij ook ieder gesprek dat zelfs maar zijdelings met zijn eigen werk te maken had. Hij had, hoezeer ook „aan den lijve” bij dat werk betrokken, er toch een objectiverende afstand van genomen, die hem deed spreken over zijn „neef” die de werkelijke auteur zou zijn. Alleen via de fictie was het mogelijk soms een enkel woord over zijn eigen werk te wisselen.

Als hij al tot een gesprek over de dichtkunst was te verleiden – liever waren hem de kleine zaken van alle dag, waarachter hij zich, zeker in een groter gezelschap, graag verschanste –, dan moest het gaan over zijn vrienden, Ed. Hoornik bijvoorbeeld, met wie hij een reis naar het zuiden van Frankrijk ondernam, die zijn bundel met de suggestieve titel Autodroom opleverde. De kleine dagelijkse dingen waren zijn liefste onderwerpen van gesprek, zei ik, maar ik heb altijd sterk de indruk gehad, dat ze voor hem slechts aanleiding waren tot verre reizen-in-gedachten, reizen langs allerlei klanken en beeldassociaties die het gesprokene voor hem opriep. Zo herinner ik mij, dat hij, even afgedwaald, opveerde, toen hij hoorde dat iemand over wie gesproken werd, diabetes had. Hij wist niet over wie het ook weer ging, maar was plotseling verliefd op het woord, het woord dat hem plotseling aansprak door zijn klank. Ik herinner mij ook een gesprek over Jo Boers roman Catherina en de magnolia's, die hij toen nog niet had gelezen, maar waarvan hij bijna lyrisch werd over de titel. Wat een klanken ook daar! Het spelletje van woordverdraaiingen en -omzettingen dat kinderen zo lief is, scheen hij wel dagelijks te spelen, maar dan tot in een geraffineerde perfectie, die soms bijna ter plaatse een gedicht deed ontstaan. Misschien leefde hij ook innerlijk in sommige opzichten wel in een kinderlijke wereld, de wereld van het sprookje. Zouden titels als Doornroosje en Sneeuwwitje daarop kunnen wijzen?

Maar literatuurhistorici zullen u onmiddellijk uit de doeken doen wat die titel wil zeggen: Sneeuwwitje is de gestorven geliefde, die Achterberg door het toverwoord van het gedicht in het leven wil terugroepen. Dat is niet kinderlijk meer, het is eerder iets meer-dan-volwassens. Volwassenen, logisch en redelijk denkende mensen, zullen op de onmogelijkheid van een dergelijk verlangen wijzen. Ze zullen het als abnormaal en onmogelijk van de hand wijzen. Maar als wij weten, dat Achterberg zijn hele leven en bijna zijn hele werk (en dat was voor hem eigenlijk hetzelfde) aan het najagen

van dat ideaal heeft besteed, dan mogen we ons daar toch wel wat nader in verdiepen. Om dan tot de conclusie te komen, dat het hem wél gelukte, dat hij door de magische kracht die het woord in zijn hand kreeg, de geliefde bijna lijfelijk in het vers terugbracht. Maar ook van de lezer wordt dan inspanning geëist. Achterberg is geen „gemakkelijk” dichter, vooral omdat hij geen middel – hoe on-dichterlijk ook – schuwde om zijn doel te bereiken. Het hele woordenarsenaal van wetenschap en techniek, van de wiskunde zelfs, stond hem ten dienste en hij heeft het geëxploiteerd. Denk aan Osmose, Limiet, Energie, Radar, titels van bundels, en aan gedichten als Cellophaan, Bzalt, Aluminium, Electrolyse, Proteïne, 1³ en N.V., om een willekeurige keuze te doen. Die inspanning is de lezer eigenlijk pas bereid te geven, wanneer hij door een schok van herkenning de mogelijkheden van dit bijna pathologisch dichterschap ervaart. Dat zou bij voorbeeld kunnen zijn door dit gedicht.

Ban

*Wanneer ik met u samen zat vergingen
alle omstandigheden die zich aan
mij in het leven hadden voorgedaan,
omdat zij niet naar binnen konden dringen:*

*de raamgordijnen met ivoren ringen
schoven van boven op het hout tesaam,
zodat er zware plooiën kwamen staan
tussen ons en de overige dingen.*

*Lamp van geluk, wat is uw cirkel sterk.
Getrokken binnen ieder tafelvlak
waarvoor ik zit, houdt gij me in de ban*

*van het verleden, zonder dat ik merk
dat draad voor draad van de verbinding brak
en niemand in die kamer komen kan.*

De gordijnen zijn gesloten, een afsluiting van de wereld dus, nodig om zijn zeer particulier doel te bereiken. Toch moeten wij Achterberg niet zien als een teruggetrokken, wereldvreemd mens. Hij stond integendeel midden in de wereld, was er, vooral met zijn hart, hevig bij betrokken. Dat blijkt bij voorbeeld uit zijn overgevoeligheid voor kritiek op zijn werk. De niet onverdeelde gunstige recensies van zijn Spel van de wilde jacht moeten hem diep hebben geschokt. Het blijkt ook uit zijn felle hekeling van bij voorbeeld de dictatuur van Franco (in de bundel Hoonte) en uit zijn gedichten Dodenherdenking (in zijn laatste bundel, Vergeetboek). Hij wist wat er in de wereld te koop was, sloot zich zeker niet op in een ivoren toren. Hij las kranten, onder andere – typerende noot voor een toch protestants dichter, al was hij dat zeker niet in de bekrompen zin van dat woord – was hij een trouw lezer van Mens en Wereld.

Het doet vreemd aan in de verleden tijd te schrijven over Gerrit Achterberg, omdat zijn actieve geest nog haast tastbaar aanwezig is in zijn werk, maar vooral omdat dit leven, dat voor zoveel van zijn vrienden en zijn lezers van zo onschatbare betekenis is geweest, in de eerste weken van dit jaar zo plotseling afgebroken is. Het is, zoals Vestdijk in het februari-nummer van Maatstaf schrijft, alsof „juist door het plotselinge, de nágedachten zich onmogelijk

lijk laat scheiden van de concrete herinnering, die nog steeds voor gemakkelijke aanvulling vatbaar lijkt, nog steeds door het voorrijden van een kleine auto met twee mensen erin iedere willekeurige dag continueerbaar.” Een auto met twee mensen ja, want ik geloof dat het goed is, dat wij lezers ons realiseren, dat onze dankbaarheid niet alleen mag uitgaan naar het scheppend vernuft van de dichter zelf, maar ook naar zijn vrouw, die met een volmaakte zelfopoffering en onzelfzuchtige liefde het hem mogelijk gemaakt heeft gelukkig te zijn. Gelukkig, ondanks het kwellend probleem dat zijn gedichten ons voor ogen stellen, gelukkig dank zij een desondanks harmonisch leven, dat zijn Cathrien hem mogelijk heeft gemaakt. Harmonie en geluk die onder andere spreken uit dit gedicht, geschreven in een tijd waarin hij het geestelijk verre van gemakkelijk had:

Hoonte

*Vlak voor de ramen staat het boomtheater.
Insecten trekken strepen langs de ruit
en vlinders buit'len om elkanders buit.
Een dikke duif vliegt in de groene krater*

*van bladeren, een duiker onder water,
en komt er later even oud weer uit.
Het leven, tegen dit decor gestuit,
wordt speeltoneel terwijl ik kijk en staat er.*

*Ik heb van de natuur nog nooit genoten
als hier op Hoonte in de Achterhoek.
Mariahoeve heet het hoge huis.*

*Hier krijgt het ogenblik voldoende grootte
en achtergrond, een eeuwig open doek
voor de verbeelding van het paradijs.*

R. de la Rie

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet
Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker,
dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius,
R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof,
H. A. Scheltes, J. van Straten

Redactiesecretaris:
H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4,
telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:
Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 1 01 63; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische
organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50,
buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

*Wie maer één boeckjen heeft gelesen
Dat placht een neus-wijs mensch te wesen.*
Cats

*Overal heb ik rust gezocht, en ik heb ze slechts
gevonden in een hoekje met een boekje.*
Thomas à Kempis

*Het gebrek van de meeste boeken is, dat ze te
lang zijn.*
Voltaire

*Ik zoek in de boeken niets anders dan genot
en vermaak in verfijnde vorm, of, indien ik
iets wil leren, niets anders dan dié wetenschap,
die de zelfkennis behandelt en mij leert goed te
leven en goed te sterven.”*
Michel de Montaigne (1533–1592)

In en Om

het Humanistisch Verbond

Mededelingen voor de leden / no. 2

Terugblik over 1961

Hoewel er in 1962 geen congres plaats vindt, heeft het hoofdbestuur toch wel een jaarverslag over het afgelopen jaar samengesteld, dat in verschillende interne bijeenkomsten besproken zal worden en t.z.t. in de beschrijvingsbrief zal worden opgenomen. De traditie getrouw geven wij hieronder enkele belangrijke gedeeltes weer.

Het ledental

Het verloop van het ledental heeft in 1961 een enigszins afwijkend beeld ten aanzien van het jaar daarvoor te zien gegeven. Het aantal aanmeldingen was groter, maar ook het aantal bedankjes, hoewel het netto-resultaat toch beter is geweest dan in 1960. Er werden 968 nieuwe leden ingeschreven, waardoor het totaal tot 11.530 steeg.

Er werd onder hen, die in 1959 bedankt hebben een enquête gehouden, teneinde te trachten iets van de reden te weten te komen. In het blad voor functionarissen, Kader, is over de resultaten hiervan het een en ander medegedeeld. Het zal nodig zijn, om ook in de toekomst hiervan een duidelijker beeld te krijgen, opdat zo nodig het beleid hierop kan worden afgestemd. Maatregelen worden hiertoe door het Dagelijks Bestuur overwogen.

Van een bijzondere propaganda voor ledenwerving is geen sprake geweest. Wel werd besloten tot instelling van het instituut van de sympathisanten. Aan het eind van het jaar hadden zich hiervoor, voornamelijk uit de kring van leden van de Luisterkring, 700 deelnemers aangemeld.

De gemeenschappen

Het aantal gemeenschappen is in vergelijking met 1960 gestegen tot 83, door het zelfstandig worden van de vier Haagse deelgemeenschappen. De gemeenschap Tilburg moest opgeheven worden, omdat door vertrek van enkele leden van een behoorlijk functioneren geen sprake meer kon zijn. Het gewestbestuur van Noord-Brabant blijft echter contact onderhouden en er is in zekere zin nog een werkgroep aanwezig, die ook enkele bijeenkomsten heeft gehouden. Het aantal reeds bestaande werkgroepen werd uitgebreid en zijn thans aanwezig in Castricum, Delfzijl, Dokkum, Emmeloord, Hoek van Holland en Slikkerveer/Ridderkerk. De laatste twee zullen vermoedelijk binnenkort zelfstandige gemeenschappen kunnen worden. Er werden eveneens contacten gelegd in Goor, Hellevoetsluis en Zierikzee, terwijl een nieuwe poging in Den Bosch, na een openbare bijeenkomst, met succes werd bekroond.

De bijeenkomst op de zondagmorgen, een enkele maal op de middag, wordt nog in de meeste gemeenschappen gehandhaafd. Toch komen daarnaast een hele reeks van andere activiteiten, waarbij de aanwezigen zelf meer aan de bespreking deelnemen. De bijeenkomst in kleiner kring in de huiskamer heeft reeds een vaste plaats veroverd. Ook de gespreksgroep wint veld. Van 26 gemeenschappen is bekend, dat daar dergelijke groepen functioneren.

Voor al in zich sterk uitbreidende steden met geheel nieuwe wijken is decentralisatie van het werk geboden. Doordat zich in deze wijken veelal jonge mensen vestigen heeft de, eerst in Amsterdam gelanceerde gedachte van een bijeenbrengen van leden onder de 40 jaar, ook elders de aandacht getrokken. Men gaat er ook toe over vele kleinere bijeenkomsten een meer „open” karakter te geven, zodat ook niet-leden welkom zijn.

Het zgn. contactbezoek, waarbij een aantal vrijwilligers op zich neemt, de leden regelmatig te bezoeken nam belangrijk toe en vindt thans in ruim veertig gemeenschappen regelmatig plaats. Elders is men aan de opbouw van dit belangrijke stuk werk bezig.

De documentatie werd uitgebreid met een lijst van beschikbare boeken en brochures, een nota over de geestelijke verzorging en een publicatie van de Humanistische Stichting voor huisvesting van bejaarden. Er werd ook een brochure van de Stichting voor huwelijkscontacten aan toegevoegd.

Het orgaan voor de functionarissen, het blad Kader, kwam zoals gebruikelijk 5 keer uit en wordt met toenemende aandacht gelezen. De medewerking uit de kringen van gemeenschapsbestuurders e.d. neemt toe. Nieuw was het experiment, op bandjes opgenomen toespraken aan gemeenschappen ter beschikking te stellen.

Het aantal contacten, dat de gemeenschappen met andere organisaties onderhouden, nam toe. Ook wordt veel meer deelgenomen aan allerlei plaatselijk initiatieven. In vele gemeenschappen werd medewerking verleend aan collectes van Humanitas en Thuisfront.

Het rechtstreeks contact tussen bestuurders en hoofdbestuur werd bevorderd door het houden van regionale conferenties op „De Ark” met bestuurders van gemeenschappen van een zestal gewesten.

De gewesten en federaties

Er waren in het afgelopen jaar 12 gewesten en twee federaties, t.w. Amsterdam en Den Haag. De betekenis van de gewesten neemt toe, al zijn er nog een reeks van werkzaamheden, die zouden moeten worden aangevat. Naast de familiedagen, die vrijwel door alle gewestbesturen gehouden werden, verdienen de week-einden, die Drente en Zeeland belegden, bijzondere vermelding. Er was wederom veel belangstelling voor de studiedagen, waarbij in vele gevallen als onderwerp „De toekomst van het ongelooft” naar aanleiding van het bekende boek van Szcesny, in bespreking kwam. Het gewest Overijssel heeft wederom, thans in Ommen, de landdag op Hemelvaartsdag verzorgd, waar ruim 500 bezoekers kwamen.

Buitenwerk

Doordat de exploitatie van „De Ark” dit noodzakelijk maakte, werd er een contract afgesloten met een groot vervoersbedrijf, waardoor de mogelijkheid van de gebruikelijke familiekam-

pen moest vervallen. Er was een goed geslaagd zeilkamp met in totaal 42 deelnemers, een reeds spoedig volgeboekt kinderkamp voor 12 tot 15-jarigen op Terschelling met 34 liefhebbers en in Elspeet met 45 kinderen van 10 tot 12 jaar.

Voor ons conferentiejaar „De Ark” was het in financieel opzicht een moeilijk jaar, vooral door de dringend noodzakelijke vernieuwingen. Gedurende de periode van mei tot september was de bezetting goed, van oktober tot april, op een aantal conferenties na, veel minder. Nieuw in de reeks van bijeenkomsten was de herfstconferentie voor onderwijzensmen-

Commissies

De werkzaamheden van de vaste commissies, zoals de Centrale Commissie voor Geestelijke Verzorging, de Buitenwerkcommissie, de Radiocommissie, de Emigratiecommissie, de Commissie Groepswork, de Beheerscommissie voor „De Ark”, de Redactieraad van „Mens en Wereld” gingen normaal door. Er werd onder voorzitterschap van mr. dr. H. J. Roethof een nieuwe commissie ingesteld en wel de Commissie Publieke Zaken, die tot taak heeft het hoofdbestuur te adviseren ten aanzien van standpuntbepaling in actuele kwesties. Leden van deze commissie zijn aangesloten bij de P.v.d.A., P.S.P. en V.V.D.

Publiciteit

Zowel van „Mens en Wereld” als van „Het Woord van de Week” kwam het abonnementental over de 5.000 heen, maar de stormachtige ontwikkeling van het aantal abonnees van dit laatste blad is voorbij. In „Mens en Wereld” werd een nieuwe rubriek begonnen onder leiding van C. H. Schonk, waarin persoonlijke moeilijkheden en levensvragen behandeld werden. In februari verscheen ter gelegenheid van het vijftienjarig bestaan van het Verbond een lustrumnummer met o.a. bijdragen van buitenlandse humanisten en Nederlandse christenen. Het mededelingenblad voor de leden „In en Om” verscheen acht keer, „Kader”, het orgaan voor de functionarissen 5 maal.

Dank zij de gastvrijheid van de omroeporganisaties vonden wekelijks radio-uitzendingen plaats voor de VARA, maandelijks voor de AVRO en driemaandelijks voor de Wereldomroep. Het ontwerp-Omroepwet werd door de regering ingetrokken en er werd een adviescommissie ingesteld, die de regering nader zal moeten voorlichten, waaronder ook over 't al of niet verlenen van zendtijd aan organisaties zoals het Humanistisch Verbond. In een door de VPRO in het leven geroepen werkgroep ter bestudering van het vraagstuk van een nationale omroep werd ook een hoofdbestuur lid van het Verbond uitgenodigd zitting te nemen.

Van de brochure „Modern Humanisme” door dr. J. P. van Praag verscheen een tweede druk, van „Wat ben ik eigenlijk?” de vierde. Van het rapport „Humanisme en Opvoeding” kwam een herziene uitgave uit.

De jaarlijkse persconferentie werd op 10 februari gehouden, waarbij vanzelfsprekend het 15-jarig bestaan aan de orde kwam en de huidige positie van het Humanistisch Verbond.

Socrates

De redactie van het tijdschrift „Rekenschap” werd uitgebreid met prof. dr. J. C. Brandt Corstius en drs. P. Thoenes. Het septembernummer was geheel gewijd aan Schopenhauer en werd gelijktijdig, in samenwerking met de Internationale School voor Wijsbegeerte, als brochure uitgegeven.

De gebruikelijke Zomerschool kon door omstandigheden geen doorgang vinden, terwijl op de voorjaarslanddag dr. A. Daan sprak over „Redelijke Ethiek” en op de najaarslanddag Gabriël Smit over „Het vertrouwen in de poëzie” en Adriaan Morriën over „Het wantrouwen tegen de poëzie”.

(vervolg op pagina 11)

LANDDAG TE DRIEBERGEN!

Weet U nog, dat wij U beloofden ditmaal meer te vertellen over het programma van de komende landdag? Nu is er al weer heel wat werk verzet en we komen nader tot een sluitend geheel.

Het ziet er nu als volgt uit:

- 10.00 uur aankomst en begroeting.
 11.00 uur opening door de voorzitter van gewest Utrecht en 't Gooi, de heer A. V. Dahler.
 11.10 uur excursies:
 a. rondgang in het Grote Bos. Bezichtiging van een bungalow (± 1 u.).
 b. Leersumse Veld, Meeuwenbroedkolonie. (± 5/4 u. lopen).
 c. Gimbornpark. Exotische planten en bomen. (± 1 u. lopen).
 d. Wijk bij Duurstede en de sluizen naar de Rijn. (± 20 min. lopen).
 e. Evangelische Broedergemeente „Hernhutters”. (± 5/4 u. rondgang).
 13.00 uur eigen boterhammen nuttigen. (Eventueel is ook een maaltijd te bestellen.)
 14.00 uur Vox Humana.
 14.30 uur kleinkunst door mevrouw H. de Goede-Baljet.
 15.00 uur prof. dr. B. W. Schaper spreekt over: „Voor een Open Humanisme”.
 16.00 uur Vox Humana.
 16.15 uur sluiting, theedrinken en afscheid nemen.
 17.00 uur vertrek.

Vanaf 14 uur hebben we een apart programma voor de jeugd, met eigen leiders en in een apart gebouwtje.

De toegangsprijs is vastgesteld op f 2,- p.p., 3 consumpties inbegrepen. Deze kaarten zijn voor hen, die op eigen gelegenheid komen bij de aanmeldingsadressen te bestellen.

Uit de verschillende gewesten hebben ons de volgende mededelingen bereikt:

Federatie Amsterdam
 aanmelden: mevrouw H. Meyer-van Praag, Joh. Huizingalaan 239, Amsterdam-Slotervaart. Vermoedelijke buskosten f 3,50 p.p.

Noord-Holland
 aanmelden: W. F. Koeman, Burg. Peecklaan 22, Schoorl.

Zd. Holland Nd.
 aanmelden: mevrouw G. C. E. Roelofsen-Doorschodt, Waldeck Pymontlaan 4, Wassenaar.

Zd. Holland Zd.
 aanmelden: mevrouw mr. J. C. E. de Boer-Engelvaart, Mr. Kesperweg 3c, Vlaardingen.

Federatie 's-Gravenhage
 aanmelden: mevrouw A. J. van de Noordaa-van der Meer, Sweelinckstraat 33, 's-Gravenhage. Buskosten plusminus f 7,50.

Gelderland
 aanmelden: mej. H. M. ter Heege, Waltersingel 86, Apeldoorn. Buskosten nog onbekend.

Overijssel.
 aanmelden: mevrouw M. C. de Nachtegaal, Europalaan 216, Enschede. Buskosten waarschijnlijk f 6-f 7.

Noord-Brabant
 aanmelden: G. H. Clemens, Willem II-laan 2, Oss.

Utrecht en 't Gooi
 aanmelden: de secretarissen van de gemeenschappen, tenzij in het plaatselijk orgaan anders is opgegeven. ('t Gooi en Soest organiseren een bus. Kosten: f 3,50)

Individuele deelnemers uit Friesland, Groningen en Drente kunnen kaarten krijgen aan de ingang van de zaal, tegen contante betaling.

Nu, het programma biedt voor ieder wat goeds, vindt u niet? Zij die de heer Schaper reeds eerder hoorden, zullen met verlangen naar zijn rede uitzien. En ook de voordracht, die mevrouw De Goede brengt, belooft uitstekend te worden.

U KOMT TOCH OOK?!!!

Jongeren-blad

Het Humanistisch Thuisfront bereidt de uitgave van een jongeren-blad voor, dat de naam „Ego” zal dragen. Zowel redactie als medewerkers zullen eveneens voor het grootste deel uit jongeren bestaan. Het is de bedoeling, dat dienstplichtige militairen zich gratis op het blad kunnen abonneren en dat voor andere jongeren de abonnementsprijs f 4,- bedraagt.

Sympathiek gebaar

Het bestuur van de gemeenschap Amersfoort heeft een schenking van f 500,- aan het hoofdbestuur gedaan. Het betrof hier een lening, zoals het hoofdbestuur wel meer geld leent bij gemeenschappen, die over wat kasmiddelen beschikken. Voor het bedrag wordt een tweede bandrecorder aangeschaft, waarvan bij de kaderopleiding geprofiteerd kan worden.

Humanistisch vormingsonderwijs

Het hoofdbestuur heeft in een brief aan de Tweede Kamer nog eens om medewerking gevraagd, om tot een aanvulling te komen van artikel 41 van het Ontwerp van Wet tot Regeling van het Voortgezet Onderwijs (de zgn. Mammoetwet). Het gaat hier om de mogelijkheid te openen aan de openbare scholen onderwijs te verzorgen terzake van geestelijke en zedelijke vorming dat niet godsdienstig gefundeerd is, door leraren aangewezen door genootschappen op geestelijke grondslag.

Dit is een zaak, die enige overeenkomst vertoont met de strijd om de geestelijke verzorging in het leger. Ook hier een minister, die meedeelt, dat hem niet is gebleken, dat aan een zodanig onderwijs behoefte zou bestaan en dat hij bovendien vindt, dat de omschrijving van dat onderwijs te vaag is.

In bovengenoemde brief deelt het hoofdbestuur mede, dat het bereid is aan te tonen, dat die behoefte er wel is, zoals dat ook door het Thuisfront is gebeurd ten aanzien van de verzorging in het leger.

En wat de vaagheid van het begrip „niet-godsdienstig gefundeerd onderwijs terzake van geestelijke en zedelijke vorming” betreft, wijst het hoofdbestuur erop, dat het hier gaat om een verzamelbegrip. Het Humanisch Verbond meent immers in beginsel niet alleen voor zichzelf het recht te moeten bepleiten tot het geven van vormingsonderwijs, maar dat ook te moeten doen voor andere eventueel toe te laten genootschappen.

In de brief wordt nog eens aangehaald, wat in het rapport „Humanistische vorming”, dat in juli 1957 werd gepubliceerd, geschreven werd en er op gewezen dat een opleidingscentrum voor o.a. docenten voor humanistisch vormingsonderwijs in voorbereiding is.

Onze sympathisanten

Hoewel het niet storm loopt, is er toch een regelmatige toename te constateren. Op dit ogenblik naderen we de duizend en we nemen aan, dat de aanmeldingen regelmatig zullen blijven komen. Daar kunnen de leden ook wel wat aan bijdragen, door deze of gene, die ze kennen en die het Verbond wel een nuttige instelling vindt, een aanmeldingskaart in de hand te stoppen. Die kaarten zijn bij de gemeenschapssecretariaten of bij het Centraal Bureau altijd verkrijgbaar.

En laten de gemeenschappen vooral niet vergeten, de sympathisanten, waarvan ze nu weten, of ze in hun gemeenschap aanwezig zijn, voor bijeenkomsten uit te nodigen. Dat wordt in het algemeen zeer gewaardeerd. En er zijn er al enkelen bij, die na zo'n bezoek hun sympathisantschap in een werkelijk lidmaatschap hebben omgezet.

Humanisme en vakbeweging

Opnieuw heeft in samenwerking met het NVV een aantal functionarissen van verschillende vakbonden een conferentie op „De Ark” in Nunspeet bijgewoond. Deze conferentie stond onder leiding van de heer d'Angremont, terwijl als inleiders optraden mev. D. Heroma-Mealink en drs. J. Koopman, beiden lid van de Tweede Kamer, met resp. als onderwerp „Vakbeweging en maatschappelijk werk” en „Verantwoordelijkheid in de welvaartsstaat”. Een medewerker van het Kröller-Müller-museum hield een beschouwing over „de mens in de kunst”, toegelicht met dia's.

De deelnemers brachten tevens een bezoek aan het Militair Tehuis van het Thuisfront in 't Harde.

Humanistische vorming

In de kringen van het hoofdbestuur en gelukkig daar niet alleen wordt al lang gedacht over de vorm en wijze, waarop de jeugd geholpen zou kunnen worden bij het verwerven van een levensovertuiging. In enkele gemeenschappen hebben zich discussiegroepen er mee beziggehouden, o.a. in Voorburg/Rijswijk. Uit het blad van deze gemeenschap knipten we onderstaand artikelje en we sluiten ons van harte aan bij de suggestie, om er eens over na te denken.

„Inderdaad ligt er nog veel werk op ons te wachten, hoewel het Humanistisch Verbond het afgelopen jaar niet stil heeft gezeten. In 1961 is de minister van defensie er tenslotte toe gebracht om de gelijkwaardigheid van de humanistische geestelijke verzorging in het leger te erkennen. Dat was een groot succes op landelijk niveau op het gebied van de jeugdzorg. Maar de eigenlijke zorg voor de jeugd – het onderwijs, hoe is het daarmee gesteld? In het komende jaar zal de z.g. mammoetwet op het voortgezet onderwijs worden behandeld, als niet alle tekenen bedriegen. Voor ons is van belang art. 41, waar de minister veronderstelt „Aan openbare scholen worden op verzoek van kerkelijke gemeenten of van plaatselijke kerken de leerlingen in de gelegenheid gesteld in de schoollokalen godsdienstonderwijs te volgen van godsdienstleraren, daartoe door die gemeenten of kerken aan te wijzen”. Het vierde lid van dit artikel stelt voor om godsdienstleraren voor hun werk te bezoldigen en dit is nieuw.

U voelt, dat dit een uitermate belangrijke bepaling is en als die ongewijzigd wordt aangenomen, betekent dit voor de confessionele groepen het veroveren van een belangrijk bruggehoofd

in de strijd om de „her-kerstening van de openbare school”, zoals zij dat noemen. Natuurlijk heeft het H.V. zich niet onbetuigd gelaten en zich tot de minister gewend met verzoek om ook bezoldigde humanistische geestelijke verzorging mogelijk te maken en.... natuurlijk is hier voorlopig afwijzend over beschikt. Gesteld nu eens, dat straks bij de openbare behandeling van dit wetsontwerp een amendement in de geest van het H.V. zou worden aangenomen..... vooruit maar, nogmaals door absenteïsme van de KVP, wat dan? Hebben wij dan de mensen om dit stuk humanistische geestelijke verzorging ter hand te nemen? En de boeken? En de ideeën? Dat komt allemaal best terecht, zult u zeggen en ook ik ben daar uiteindelijk niet pessimistisch over, maar toch... hier mogen we wel eens over nadenken, vindt u niet? Vanzelf gebeurt er niks. Merkwaardig genoeg is men ons in België op 't stuk van de humanistische geestelijke verzorging op de scholen een heel eind voor”.

Opheffing gem.schappen

Bij besluit van het hoofdbestuur zijn de gemeenschappen De Kanaalstreek en Terschelling opgeheven. Door allerlei tegenslagen lukte het niet, enige activiteit te ontplooiën en daarom moest dit gebeuren. Hopelijk is het van tijdelijke aard. De leden zijn nu algemeen leden van de gewesten Groningen en Friesland geworden. Enkelen in Stadskanaal hebben zich bij gemeenschap Veendam-Wildervank aangesloten.

Abonneert u op „Het Woord van de Week” het orgaan van de „Humanistische Luisterkring”.

Het abonnementsgeld bedraagt f 4,— per jaar.

Administratie Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 58.

(slot van pagina 9)

Op 11 februari was er een conferentie voor juristen, met als inleiders mr. H. B. J. Waslander en prof. dr. I. Samkalden.

De directeur van de Stichting, de heer D. T. Winter moest zich wegens tijdsgebrek terugtrekken en werd opgevolgd door ir. A. Waasdorp.

Geestelijke verzorging

Er was een belangrijke toename van het aantal plaatselijke geestelijke raadslieden. Het waren er aan het eind van 1961 46 in 35 gemeenschappen tegenover 36 in 27 gemeenschappen in het voorafgaande jaar. Ook werden voor het eerst medewerkers voor deze raadslieden in het werk ingeschakeld, terwijl het instituut van contactpersonen aanzienlijke uitbreiding onderging.

Het aantal contacten met gedetineerden steeg eveneens. Bezoeken aan arbeiderskampen namen af omdat een aantal van deze kampen werd opgeheven. In de gemeenschappen werd doorgedaan met het bezoeken van zieken en bejaarden, en de medewerkers op dit terrein werden wederom op een landelijke conferentie in november bijeen geroepen, waar in het bijzonder de problemen rondom de bejaardenzorg besproken werden.

Contacten

Melding wordt gemaakt van de pogingen een wijziging in het ontwerp van wet tot regeling van het voortgezet onderwijs (de Mammoetwet)

te verkrijgen, om naast het godsdienstonderwijs ook niet-godsdienstig vormingsonderwijs mogelijk te maken. Ook richtte het hoofdbestuur zich tot de minister inzake het ontwerp van wet premie kerkenbouw.

In de Kamers werd een amendement aangenomen op de Kinderbeginselenwet, waardoor de mogelijkheden van humanistische geestelijke verzorging van kinderen in Rijksinrichtingen verruimd werden. Ook wordt melding gemaakt van de besprekingen rondom de geestelijke verzorging in het leger.

Het jaarverslag maakt verder nog melding van alle contacten met de zusterorganisaties en de Humanistische Internationale. Het hoofdbestuur was vertegenwoordigd op vergaderingen van Volksonderwijs, de federatie Ankerclub-huiswerk, op een conferentie van de Humanistische Werkgemeenschap in de P.v.d.A., op het congres van Humanitas en het N.O.V.

Het slotwoord geeft nog eens een opsomming van de vele taken die door het Verbond moeten verricht worden en waarvan de vervulling geremd wordt door het feit dat slechts een klein deel van de ongodsdienstige humanisten in dit opzicht zich van hun verantwoordelijkheid bewust zijn. De materiele positie van het Verbond is door de uitstekende resultaten van de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme gelukkig verbeterd. Maar slechts door uitbreiding van de kleine groep functionarissen en ook van vrijwilligers kan datgene gedaan worden, wat eigenlijk zou gedaan moeten worden.

De vakantieplannen voor 1962 zijn hieronder aangegeven.

A. Buitenwerk commissie

Kinderkamp 10-12 jarigen

Onder leiding van de heer en mevrouw Wegelaar, Erasmusgracht 23 III, Amsterdam, tel. 020-83919, is er dit jaar weer een kamp voor 10-12 jarigen. De Korenbloem in Elspeet is voor de week van 14 tot 21 juli gereserveerd. De prijs bedraagt f 39,50 inclusief f 2,— zakgeld.

Tentenkamp 13-15 jarigen

Twee kampen op Texel van maximaal 24 personen en wel van 31 juli-10 augustus en van 18 augustus tot 28 augustus.

Leiding P. van Soelen, de Genestetlaan 3, Bilt-hoven, tel. 03402-4468.

De prijs bedraagt f 50,— voor 10 dagen.

Familie tentenkamp

Ook voor gezinnen is er bij voldoende deelname een tentenkamp n.l. 21 juli tot 28 juli op Texel. De leiding wordt nog later bekend gemaakt evenals de prijs. Voor tenten en kookmateriaal zal worden gezorgd. Voorlopige aanmeldingen worden graag vóór 20 april ingewacht op het Centraal Bureau, tel. 030-10163.

Zeilkamp

Van 4 tot 18 augustus is er wederom een zeilkamp op Langweer. Nadere gegevens volgen nog. Voorlopige aanmeldingen graag aan het Centraal bureau, Oudegracht 152, Utrecht.

B. De H.J.B. (Hum. jeugdbeweging).

Voor 16-22 jarigen organiseert de H.J.B.:

1. Twee zeilkampen te Langweer en wel van 21-28 juli en van 18-25 augustus. Prijs f 50,— per week.
2. Een tentenkamp op Texel van 10-18 augustus. Prijs f 28,— per week. Inlichtingen en aanmelding bij: Jeanet Veenstra, Zocherstraat 62 II, Amsterdam, tel. 020-123135.

C. Humanistische Jeugd Gemeenschap

De H.J.G.-kampen gaan bij gebrek aan belangstelling niet door.

Niet tevergeefs

Het beroep, dat op elk lid is gedaan zijn contributie nog eens te bekijken en waar mogelijk aan te passen, is niet zonder gevolg gebleven. Velen hebben inderdaad hun contributie-bijdrage herzien, m.a.w. verhoogd en het resultaat is belangrijk. Met de nieuwe leden meegerekend, die zich in 1961 hebben aangemeld, is er een totale verhoging van het inkomen met ruim f 12.000,—.

Een opmerkelijk feit is, dat wie zich thans als nieuw lid laat inschrijven over het algemeen een hogere contributie betaalt, dan wie al geruime tijd lid is. Dat is wel te verklaren doordat we zo langzamerhand gewend zijn geraakt dat alles zijn prijs heeft en dat niets meer „goedkoop” is. Toch is de contributie van het Verbond nog steeds laag te noemen indien men deze vergelekt met de bijdrage, die leden van de kerk afdragen.

Vermoedelijk zal het verzoek nog wel enige tijd doorwerken en zullen meerderen ertoe overgaan hun financiële steun te vergroten, vooral als ze bedenken wat er gedaan wordt en wat er nog gedaan moet worden.

Nieuws uit de gemeenschappen

In *Heerlen* heeft men inmiddels de forum-avond achter de rug, waarover elders al bericht werd. Daar is door deze kleine groep heel wat werk voor verzet.

Een eveneens kleine gemeenschap als *Goes* slaagt er de laatste maanden voortreffelijk in, leden en belangstellenden aan zich te binden. Men weet overal mensen te vinden, die iets kunnen bijdragen en de sfeer is uitstekend.

Amersfoort heeft dit seizoen de moed gevonden af te stappen van de „grote” bijeenkomsten, op een enkele uitzondering na, en gespreksavonden te houden. Er is veel belangstelling voor. Nu nog een versterking van het bestuur, o.a. een voorzitter, en dan ziet het er weer wat zonniger uit.

Sedert *Utrecht* de goede gedachte heeft gehad een drukker in zijn bestuur op te nemen, krijgen de leden een behoorlijk blad toegezonden. De activiteiten van de zgn. districten nemen voortdurend in omvang toe. Nog even doorgaan en Utrecht moet een federatie worden.

Met enige trots constateert de redactie van het blad van *Arnhem*, dat er steeds meer brieven en reacties komen op hetgeen geschreven wordt. Dat is plezierig, want het is een bewijs dat het blad gelezen wordt.

Zwolle heeft gedurende een aantal maanden ernstige moeilijkheden gehad, die echter nu hopenlijk zijn overwonnen. Men heeft in elk geval een hele serie plannen.

In *Enschede* heeft het bestuur nogal wat wijziging ondergaan. Geen moeilijkheden gelukkig, alleen, er moest eens wat vers bloed in, hetgeen gelukt is. Er komt eind mei een week-end voor de leden, het huis daarvoor is al besproken.

Voorburg/Rijswijk heeft een discussie-avond gehad over „Kernproblemen van humanisme en christendom”, met als sprekers ds. Tjalsma en dr. Van Praag. Vooraf werd aan de leden de stellingen toegezonden, waarover de beide inleiders zouden spreken.

Ook in *Zandvoort* werd aandacht besteed aan het werk van UNESCO door een filmvoorstelling. Wie er prijs op stelde, kon per auto worden gehaald.

Ter navolging

In het blad van de gemeenschap Groningen lezen we het volgende:

Een der leden in Corpus den Hoorn nam een initiatief waardoor inhoud wordt gegeven aan het praktische doel van het Verbond, namelijk een gemeenschap te zijn voor buitenkerkelijken, waarin men elkander ook van meer nabij persoonlijk leert kennen, zeker in de wijk waar men woont. Hoe kan dit doel beter worden bereikt dan door elkander in kleine kring geregeld te ontmoeten in de ongedwongen sfeer van een huiskamer, waar men tot gedachtenwisseling komt over allerlei onderwerpen, welke de deelnemende wijkgenoten van tijd tot tijd bezighouden? De grote bezinningsbijeenkomsten, na afloop waarvan ieder weer zijns weegs gaat, bieden daartoe immers onvoldoende gelegenheid, terwijl daar ook de leeftijden der bezoekers soms zeer uiteenlopen.

In Corpus den Hoorn nu hebben de leden tussen ongeveer 30 en 40 jaar besloten elkan-der regelmatig te ontmoeten om tot een bevredigende gemeenschapsvorming in hun wijk te

Het bestuur van *Soest/Baarn* heeft het mededelingenblad een iets andere vorm gegeven, meer een soort nieuwsbrief, waarin medewerkers zich tot de leden richten. Eén van hen meent, dat er best wat leden bij kunnen en dat een aantal van 125 helemaal geen utopie behoeft te zijn. Hetgeen we gaarne onderschrijven.

Overal zijn mensen te kort, schrijft de secretaris van *Schiedam*. Zou je zo niet zeggen als je daar rondkijkt. Mensen zijn er genoeg, maar de kunst is de goede te vinden. En daar zijn ze dan ook ijverig mee bezig, waarbij we van harte hopen, dat ze succes zullen hebben.

Ook *Rotterdam* gaat wat meer doen voor zijn jongere leden, of liever, ze doen het zelf wel, als ze elkaar maar eenmaal ontdekt hebben. En die nuchtere lieden gaan zich ook wagen aan muziek en zang. Nog even geduld, en we hebben een concours van humanistische koren.

Zeist gaat ook een poging doen in de richting van een vrouwengroep. T.z.t. horen we er wel meer over. En behalve de normale bijeenkomsten voor leden en belangstellenden gaat men ook eens op bezoek bij het kasteel Amerongen.

In *Haarlem* zijn ze blijkbaar zo geschrokken van het succes van de nieuwjaarsbijeenkomst dat ze er nog niet over uitgepraat zijn. Het was niet alleen gezellig, er zat ook lijn in en de jonge toneelgroep heeft er zijn debuut gemaakt. Maar ook de ernst eist weer de aandacht, want in een serie cursusavonden zijn de verschillende aspecten van het humanisme aan de orde geweest.

Ook *Dordrecht* kan de laatste tijd nieuwe leden welkom heten, terwijl de belangstelling voor de bijeenkomsten toeneemt. Men houdt wat kortere inleidingen en heeft dan ruim tijd voor een discussie.

In het nieuwe, in groter opmaak verschijnende blad van *Leeuwarden*, dat niet alleen aankondigt wat er gaat komen, maar ook verslag geeft van wat er heeft plaats gehad, schrijft een ziekenbezoekster iets over haar ervaringen. Er blijkt uit, dat het vooral voor haar zelf een beleving is en haar het gevoel geeft weer nuttig te zijn, nu de kinderen haar niet meer zo nodig hebben. En met deze constatering laten we het er voor deze keer bij.

komen. Om aan deze avonden een extra aantrekkelijk tintje te geven, besloot men na onderling overleg, dat een onderwerp, dat de deelnemers interesseert, centraal zal staan. Zo staan er voor de komende winter op het programma: Ballet, Moderne Muziek, Dia's over Frankrijk, Internationale bouwstijlen en wat er verder nog voor opwellingen komen. Voor elk onderwerp zal een inleider worden uitgenodigd, die al dan niet uit eigen kring komt. Ook de door het Verbond uitgegeven brochure: „Onze kinderen tussen Christendom en Humanisme” zal men samen gaan lezen en in discussie brengen.

Is dit iets ter navolging in andere wijken en nodigt u uw buitenkerkelijke buurman uit, die het wellicht ook prettig vindt te worden opgenomen in een groepje min of meer gelijkgezinden?

M. H. van Dijk

Naschrift

En wat doen nu de „veertig-plus”ers? Laten die het erbij zitten? Wanneer start uw wijkbijeenkomst? Het leven begint bij veertig! Als het doorgaat zullen we graag een quiz houden op onze oudejaarsbijeenkomst tussen oud en nieuw van Corpus den Hoorn.

Red.

Geen lid? Toch een band!

Maak uw vrienden sympathisant!

Landdag Socrates

In het vorige nummer hebben we aangekondigd, dat één der inleiders op de voorjaarslanddag prof. Ten Have zou zijn. Dit berustte op een misverstand dezerzijds en moet dus gerectificeerd worden. We weten nog niet, wie er wel komt, maar dat hoort u t.z.t.

Zomerkampen Hum.

Jongeren Gemeenschap

Van de HJG ontvingen we bericht, dat deze kampen niet doorgaan. Er bleek te weinig belangstelling voor te bestaan. Helemaal begrijpen doen we het niet, ze waren niet duur en zouden in een heel mooie streek worden gehouden.

Conferentie grote gemeenschappen

Met de bestuurders van onze grote gemeenschappen en federaties (Amsterdam, Arnhem, Groningen, Den Haag, Haarlem, Rotterdam, Utrecht en Voorburg/Rijswijk) heeft het dagelijks bestuur zaterdag 10 maart een afzonderlijke bespreking gehouden. Onderwerp van gesprek was in het bijzonder de snelle uitbreiding, die tal van steden ondergaan, de noodzaak het werk van het Verbond te differentiëren en vooral in de nieuwe wijken de mensen op te vangen en present te zijn. Er was veel belangstelling, geen enkel bestuur had verstek laten gaan en er is levendig van gedachten gewisseld. In „Kader” komt een uitvoerig verslag.

Forumavond in Heerlen

In een stampvolle zaal, die de 200 bezoekers nauwelijks kon bevatten, heeft op 14 maart voor de eerste maal in Heerlen in het openbaar een gesprek plaatsgevonden over christendom en humanisme. Deelnemers aan het gesprek, dat tot thema de vraag had: „Wat denkt u van het humanisme?” waren prof. dr. F. Heggen, docent aan het groot-seminarie te Roermond, ds. J. Stap, hervormd predikant te Heerlerheide, ds. J. Knot, doopsgezind predikant te Heerlen, ds. N. Scheps, gereformeerd leraar aan het Grotius-college te Heerlen en dr. D. H. Prins, oud hoofdbestuurder van het Verbond.

De verslagen uit de kranten, ook van katholieke zijde, waren over het algemeen zeer waar-derend en ingenomen met dit initiatief van humanistische kant. Geen van de christelijke sprekers heeft zich denigrerend over het humanisme en het Verbond uitgelaten, integendeel. Men bleek zonder uitzondering van mening, dat het humanisme als een achtbare levensovertuiging gezien moet worden, en dat activiteiten op het gebied van de geestelijke verzorging niet belemmerd mogen worden en door het rijk behoren te worden gesubsidieerd. Ds. Stap en ook ds. Scheps schaalden zich achter de beslissing van de Hervormde Synode, dat de Mammoetwet aan de humanisten de mogelijkheid moet openen, om, indien dit gewenst wordt, humanistisch vormingsonderwijs aan de middelbare scholen te geven.

Onze Limburgse vrienden kunnen tevreden zijn met de belangstelling en constateren, dat hun harde werken niet tevergeefs is geweest. Hulde.

Chinese poëzie

Li Tai Po

(naar een schilderij uit de Mingtijd)

Het is al verscheidene jaren geleden, dat ik voor het eerst het boek „Wijsheid en schoonheid uit China” van de in zijn tijd bekende schrijver Henri Borel in handen kreeg. Enkele regels uit dit boek zijn mij steeds bijgebleven: Wanneer de schrijver aan een Chinese wijze vraagt: „Wat is poëzie?” antwoordt deze „Het is zo eenvoudig, zo natuurlijk als de zee, als de vogelen; als de wolken... Poëzie heeft bestaan vanaf het bestaan van hemel en aarde... Een dichter ziet de mensen en dingen in hun eenvoudigste wezen.” Hiermede is de Chinese poëzie voor een goed deel gekarakteriseerd. Een klassiek Chinees gedicht spreekt ons onmiddellijk aan door zijn eenvoud, zijn helderheid, zijn directheid in de weergave van menselijke gevoelens, van leed, vreugde, heimwee en verwachting. Dit kan van veel van onze eigentijdse poëzie bepaald niet worden gezegd. Op zichzelf is het een wonder dat ook de gevoelens van een mens van vele eeuwen geleden, behorend tot een geheel anders geaard volk, levend in een voor ons onbekend cultuurpatroon ons toch kunnen ontroeren.

Met enige verwachting heb ik de beide bundels Chinese poëzie, nl. „Hart van Jade” van Willem Brandt (Uitg. Querido) en „Half lachend met de wijzen” door Elisabeth de Jong-Keesing (Uitg. De Driehoek) ter hand genomen en ik ben in deze verwachting niet teleurgesteld. Brandt merkt in zijn „Verantwoording” op: „De Chinese lyriek onderscheidt zich door een enigszins weemoedige schilderachtigheid en diep menselijk gevoel.” In beide bundels treft men (hoe kan het ook anders?) gedichten van China's grootste dichter Li Tai Po (± 750 na Christus) aan, één van de grootste, zo niet de grootste Chinese lyrische dichter, die zelfs onder het huidige communistische regime nog veel verering geniet. Maar er zijn ook vele anderen. Beter dan welke beschouwing ook over poëzie, spreken de gedichten zelf. Uit de bundel van Brandt koos ik dit vers van Li Sjang-yin:

Het kwetsbaar hart

Elkaar ontmoeten is weer scheiden moeten;
de zijde worm sterft wijl zij zijde spint,
de kaarsen wenen reeds wanneer zij schijnen,
de bloemen vallen geurend in de wind.

Mijn stem wordt dun als maanlicht in de
[winter]
het haar al grijzer in mijn spiegelbeeld.
O, kwetsbaar hart, in 's levensstorm
[versplinterd]
om liefde slechts ternauwernood gedeeld.

De filosoof Tsjwang-tze (4de-3de eeuw voor Christus) heeft ons een beroemde parabel nagelaten. Hij droomde, dat hij een vlinder was en toen ontwaakte „Nu weet ik niet, ben ik Meester Tsjwang, die droomde, dat hij een

vlinder was of ben ik een vlinder, die droomt dat hij Meester Tsjwang is?” Hieraan herinnert het gedicht van Li Tai Po:

Tsjoeang Tsjoe en de vlinder

Tsjoeang Tsjoe werd in zijn droom een
[vlinder]
de vlinder in de ochtend weer Tsjoeang Tsjoe.
Wat was de werkelijkheid: vlinder of mens?
Wie kent het einde van de eindeloze
verandering en wisseling der dingen?
Het water vloeiend in de diepe zee
keert weder in de transparante kringen
over de zandbanken van de Yang-tszé.
Die thans buiten de Groene Poort meloenen
[teelt]
was eens de prins der Oostelijke Heuvels.
Zo gaan aanzien en rijkdom snel voorbij
en zo vergaan de vlinder en Tsjoeang Tsjoe.
Gij weet het; nochtans zwoegt en werkt Gij.
Waartoe?

Een diep besef van de vergankelijkheid van al het bestaande vervult de Chinese dichters: „jaren gaan als ochtenddauw”. In haar keuze van gedichten heeft Elisabeth de Jong-Keesing dan ook voor dit thema een belangrijke plaats ingeruimd. Maar er zijn ook andere thema's: de ballingschap, de oorlog, de armoede, de liefde, de kleine vreugden van het dagelijks bestaan. Een paar gedichten uit deze prachtige bundel, waarin houtsneden uit de Mingtijd (1368-1644) werden opgenomen laat ik hier volgen:

Een protest

Gij hebt de heuvels en rivieren van dit lage land
gemaakt tot slagveld.
Hoe wilt ge dat de mensen die hier wonen
fourage leveren?
Laat mij u onderling niet horen praten
van titels en promoties:
de reputatie van een enkele generaal
is opgetrokken op tienduizend lijken.
Ts'an Soeng (830-910)

Een mensenleven...

Een mensenleven haalt geen honderd jaren,
maar die omsluiten duizendjarig leed.

Wanneer de dagen kort zijn en de doffe
[nachten lang,
waarom dan niet een lamp genomen en op
[reis gegaan

Wil je gelukkig zijn, was het dan nu,
je kunt er niet wachten tot een latere tijd.

De gek die niet de rijkdom wil besteden die
[hij heeft,
zal uitgelachen worden door het nageslacht.

't Is waar dat Meester Wang onsterfelijk werd,
maar wie zegt dat we 't zullen treffen, zo
[als hij?
Mei Sjeng (± 100 n. Chr.)

Deze zelfde dichter Mei Sjeng, houdt ons voor dat de mens in alle onzekerheid en vergankelijkheid, deze waarheid weet:

„De doden zijn voorbij en onbereikbaar.
Hier zijn de levenden, hun komt de liefde
[toe.”

De bekende dichter Po Tsju I (± 800) spot goedmoedig met

De Filosofen

„Zij die spreken weten niet,
zij die weten zwijgen”

Deze woorden, zegt men, zijn
door Lau Tse * gesproken.

Als ik moet geloven dat
Lau Tse zelf een weter was,

waarom schreef hij dan een boek
van vijfduizend woorden?”

De bekende Piper-Bücherei verraste ons onlangs eveneens met een bloemlezing, onder de titel „Herbstlich helles leuchten überm See”, waarin bovendien acht Chinese houtsneden werden opgenomen (prijs f 2,85). Het zijn gedichten uit de Tangtijd (618-906 na Chr.). Het is de oogst van een rijpe cultuur. Ook hier weer weemoed om de vergankelijkheid van al het aardse als grondtoon van deze gedichten. De reeds genoemde Li Tai Po wijst in een zijner gedichten op de korte bloei van de perzikboom.

„Ein zitterndes Leuchten ist es, ein Traumen
er täuscht uns nur und entflucht”

Maar dan laat deze levensgenieter er op volgen:

„Wer nie voll drängenden Lebens war
und toll war in jungen Tagen,
Der wird vergebens, wenn erst das Haar
weiss ist, seufzen und klagen!”

En bij Wang We lezen wij:

„Du fragst, ob sich das Leben lohnt –
O horch: das Lied des Fischers überm
[Sand] –

Enkele regels, schijnbaar slechts zuivere natuurpoëzie, wijzen heen naar het menselijk lot, de vergankelijkheid, de eenzaamheid, het heimwee, zoals in het gedicht „Ein alter Schlosspark” van Tsui Lu:

„Der Mond geht einsam auf
und sinkt einsam dahin.
Kein Mensch mehr lehnt
am Jadeländer.”

Temidden van al het vergankelijke is de poëzie het enig blijvende: Li Tai Po zegt:

„Denn sieh, die Strophen Kü Pings leuchten
gleich Mond und Somne noch in
[Herrlichkeit;
Die Schlösser seines Königs aber sanken
als dunkle Hügel in Vergessenheit.”

De waarheid van dit dichterswoord wordt ook bewezen door deze bundels!

P. Krug

* Aan Lau-Tse „De Oude Meester” (± 550 v. Chr.), de stichter van het Taoïsme, wordt het boek „Tau-Te-Tsjing”, het „Boek van Weg en Deugd” toegeschreven.

De Joodse „WITZ”

Het Duitse woord „Witz” is moeilijk te vertalen. Men kan in het Nederlands spreken van mop, grap, geestigheid, maar deze woorden dekken toch eigenlijk niet het begrip Joodse „Witz”, waarin immers altijd het melancholische, het ironische, het droefgeestige en de zelfrelativering van het vervolgte Joodse volk zo’n grote rol speelt. *Maurits Dekker* verzamelde een aantal „moppen” van Amsterdam Joden („Zwarte Beertjes”-pocket) en in Duitsland verscheen een bundel Witzten „*Krug und Stein – Jüdische Anekdoten*” door *J. Klein-Haparasch* (Piper-Bücherei f 4,35) en in Zwitserland een bundel „*Der Jüdische Witz*” van *Salcia Landmann*, een Berlijnse filosofe.

De eerste bundel dankt zijn naam aan een woord uit de Talmoe, zoals bekend de verzamelnaam van de voor de Joden buiten het Oude Testament gezaghebbende geschriften, nl. de Misjna of de traditionele wet en de Gemara, het commentaar daarop. Dit citaat luidt:

„Valt de steen op de kruik – arme kruik.

Valt de kruik op de steen – arme kruik.

Wat er ook gebeurt – arme kruik!”

Een anderhalve eeuw geleden kwam de „Witz” tot bloei, een karakteristieke vrucht van de Joodse geest, zoals deze leefde in de ghetto’s van Oost-Europa en in de Joodse gemeenschappen in Duitsland en elders. Gesproken werd hier het Jiddisch, een mengelmoesje van Hebreeuws en Duits.

Laatste troef

De „Witz”, de humor is de laatste troef van de machteloze en de vervolgte. Zelfs de dood wordt in de humor gerelativeerd. De terdood-veroordeelde, die ’s maandagsmorgens het schavot beklimt, verzucht: „Nou, die week begint goed...” Ook de oorlog en de vervolging in Nazi-Duitsland vonden in de Witz een plaats, zoals in het verhaal over de antisemit die riep: „Al het ongeluk komt van de Joden.” Zei een Jood: „Nee, van de fietsers.” Vroeg de antisemit: „Hoezo van de fietsers?” Vroeg de Jood: „Hoezo van de Joden?”

Dan is er nog het verhaal van de onderwijzer Jitzchak Barak, die is ondergedoken, maar door de SS wordt gevonden. „Je weet wat er met je gebeurt. Een schot... wèg Jood”, zegt de SS’er, die Jitzchak meevoert. „Maar omdat ik in ’n goeie bui ben krijg je een kans. Let op. Een van m’n ogen is van glas. Maar ’t is zo goed gemaakt, dat je bijna geen verschil ziet. Als jij ’t ziet, laat ik je lopen. Anders ben je d’r geweest. Ik geef je twee minuten”. Jitzchak kijkt en kijkt. „Ik weet ’t”, zegt hij, „uw rechter oog is van glas”. „Goed geraten. Ik hou woord. Je bent vrij. Ik wil alleen weten hoe je dat

gezien hebt.” Zegt Jitzchak: „’t Kijkt zo mense-lijk.”

Alleen een zo bedreigd en vervolgd volk kon zeggen: „Wij zijn het uitverkoren volk – wat een Witz!”

En dan de onrust van de Joodse koopman, die na een gesprek met de rabbi bij de heilwens: „Mogen we samen de komst van de Messias beleven” angstig ineenkrimpt en ontzet zegt: „Rabbi, wat een idee. Ik heb altijd hard gewerkt, heb wat kunnen sparen – zal ik alles in de steek moeten laten als de Messias komt, moet ik met hem en de andere Joden mee naar Israël”. Zegt de rabbi: „Niets is zeker. Vandaag of morgen komen de kozakken om het land te verwoesten en te beroven”. Zegt de koopman: „Ja, ja, dat is zo. Maar als de Messias komt – kunnen ze ’m niet voorstellen ons met rust te laten en de kozakken mee naar Israël te nemen?”

Wat denkt u van de speelse humor van de kleermaker Teitelbaum die pas na zeven jaar de nieuwe jas bij zijn klant aflevert. Zegt de klant: „De goede God had maar zeven dagen nodig om de wereld te scheppen – en jij hebt zeven jaar nodig voor ’n nieuwe jas?” zegt Teitelbaum: „Ja, maar kijk ’ns naar de wereld – en kijk ’ns naar de jas...”

Ook de rabbi

Ook de rabbi ontkwam niet aan de Witz, zoals de rabbi, die bekend stond als een smulpaap en van wie de Chassid (= de vrome) zei:

„Ach, da’s toch allemaal bescheidenheid. Hij wil niet weten hoe streng hij vast”.

Dan is er de eeuwige hoofdpersoon uit de Witz: Moos. Hij zit in de trein en vraagt aan zijn medepassagier: „Waar gaat u heen?” „Van Warschau naar Kowno”. Roept Moos verbaasd uit: „Wat die techniek vandaag de dag al niet vermag. U reist van Warschau naar Kowno en ik reis van Kowno naar Warschau – en allebei zitten we in dezelfde trein...”

Ook de tegenstellingen en zelfs de strijd tussen man en vrouw hebben een plaats gekregen in de Witz. Joachim zegt tegen zijn stervende vrouw: „Als één van ons dood gaat, ga ik naar Parijs”. Of: Vraagt een op sterven liggende vrouw: „Belooft me, dat je – als ik dood ben – m’n moeder uitnodigt om naar de begrafenis te komen”. Antwoordt de echtgenoot zuur: „Als je dat met alle geweld wil! Als je maar weet, dat voor mij de gein er dan allang af is.”

Natuurlijk was ook de rijke Joodse baron Rothschild een dankbaar onderwerp voor de Witz, niet alleen voor de arme Joden maar ook voor de rijke:

Reeds enkele maanden is een nieuwe vertaling van de *Perzische kwatrijnen* van *Omar Khayyam* (Uitg. Wereldbibliotheek, prijs f 2,50) in mijn bezit en ik heb het mooi uitgevoerde boekje met tekeningen van de vertaler Joh. Weiland, al vele malen ter hand genomen. Weiland heeft zich bij de bewerking van Omar Khayyams Rubayat geheel gebaseerd op de befaamde Engelse vertaling van FitzGerald, welke in de vorige eeuw verscheen en verschillende herdrukken beleefde. Ook Boutens en Leopold hebben de prachtige vertaling van FitzGerald tot grondslag genomen voor hun Nederlandse herschepping van de kwatrijnen van de pessimistische mysticus. De weergave van Weiland is de eerste volledige bewerking in het Nederlands van FitzGerald’s uitgave. Het fraaie boekje bevat 115 kwatrijnen. Drs. F. P. Huygens schreef een voorwoord.

Wie uitvoerig ingelicht wil worden over Omar Khayyam en zijn Engelse vertaler verwijs ik naar het artikel van Weiland in „Reken-schap” van december 1959.

P. Krug

De arme Melamed (onderwijzer in het Hebreeuws): „Als ik Rothschild was, zou ik nog rijker wezen dan hij”. Vraagt z’n vrouw: „Hoe dan?” Antwoordt Melamed: „Nou, ik zou daar-bij toch Melamed blijven”. Of: twee Joden, die het kindermisje van de baron met het kind in het park zien wandelen. Zegt de ene: „Zo klein – en nou al ’n Rothschild.”

Vrouwen op de bres voor de vrede

Waar zijn de vrouwen die voor de vrede vechten tegenwoordig? Zijn er geen grote enke-lingen meer of laten zij die hartstochtelijk voor de vrede zouden willen vechten zich ontmoedigen door de gedachte: de maatschappij is zo ingewikkeld geworden en het wereldgebeuren speelt zich zo ver van mij af, ik kan er toch geen invloed op uit oefenen. Deze vorm van – zij het ook begrijpelijk – defaitisme valt mevrouw dr. W. H. Posthumus-van der Goot in haar jongste werk *Vrouwen vechten voor de vrede* (Van Lochem & Laterus, Arnhem), fel aan.

De schrijfster behandelt de vredesbeweging, door mannen en vrouwen geleid, gedurende de achter ons liggende 150 jaar. Vrouwen, grote, kleine beperkte, en ruimdenkende, hebben er een rol in gespeeld.

Het verwonderlijkste was te ontdekken, aldus de schrijfster in haar inleiding, dat de mannen te allen tijde zoveel van de vrouwen verwacht-ten! Heeft u als mannen gelijk? Zijn wij vrouwen daartoe in staat? En waarom doen wij dat dan niet?

In haar uitgebreid gedocumenteerd werk geeft mevrouw Posthumus-van der Goot een verrassend antwoord op deze vragen. Letterlijk en figuurlijk ligt op het ogenblik dat de jonge moeder met haar baby op het consultatiebureau komt het begin van een nieuwe toenaderings-weg voor de vrouw. Als wij de kinderen van de wereld tot de onze willen maken moeten wij niet alleen goedkeurend knikken als dat wordt gezegd, een traan wegpinken bij het zien van een oorlogsslachtoffertje of geld geven voor kinderen in vluchtelingenkampen. Er moet doel-bewust worden gewerkt. Het moederlijk-maat-schappelijk besef moet werkelijk onder de vrou-wen gaan leven.

Daarna kan het specifiek sociale verantwoor-delijkheidsgedoele zijn weg zoeken. De natuur-lijke vrouwelijke gebeurtenis van „geboorte geven” is ten nauwste verbonden met nationale en internationale problemen van bevolking en overbevolking, met de stand van beschaving en wetenschap, met machtsfactoren in man, staat en kerk, met oorlog en vrede. De verantwoorde-lijkheid voor de vrede is echter ondeelbaar. De begaanbaarheid van de vrouwenweg is niet alleen van haar, maar ook van de man af-hankelijk. Er zal het besluit van de kant van de man moeten komen: wij moeten onze vrou-wen afleren om te doen wat wij willen. Volg-zaamheid is de vrouw altijd als een goede deugd toegeschreven. Om de weinigen die zich hier niet aan houden is in het verleden een weinig verheffende strijd gevoerd... De schrijfster sluit zich aan bij de woorden van Maria Montessori, die het kind als geen ander kende: „Alle mensen in alle landen, van alle rassen hebben kinderen. In het kind kunnen zij het middelpunt vinden waar een universele samenwerking voor een universeel doel mogelijk is. Dat is de eerste praktische stap in de richting van de vrede”.

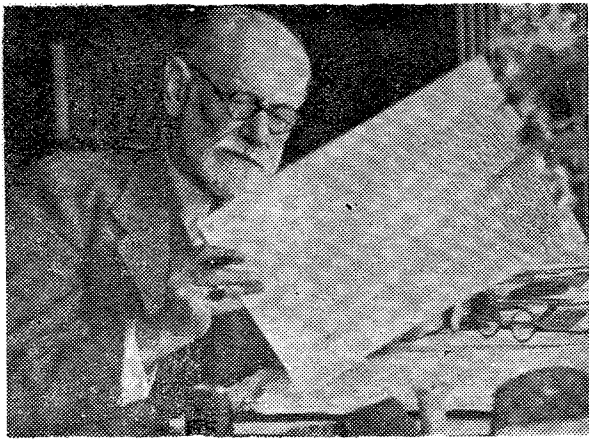
De historische studie van mevrouw Posthu-mus-van der Goot, geschreven in een bijzonder boeiende stijl, sluitend met een praktische op-lossing voor het vredesvraagstuk die appelleert aan het hoogste goed van de vrouw, het behoud van het leven, zal niet nalaten de vrouwen te steunen bij haar strijd voor vrede en wat meer is: zij zullen na lezing van dit werk beseffen dat zij meer kunnen bijdragen tot de wereld-vrede dan zij zich bewust zijn.

I. R.

Omar Khayyam

in nieuwe vertaling

Freud is de ontdekker van het onbewuste zieleleven, dat de voornaamste en bekendste hypothese is geworden van de gehele dieptepsychologie. Tegenwoordig spreken jongelui van de middelbare schoolleeftijd die moeilijkheden veroorzaken er over „dat zij zeker een leuke band hebben in hun onderbewustzijn”, hetgeen vóór Freud niet mogelijk zou zijn geweest. Verdringing van seksuele impulsen uit het bewustzijn naar het onderbewustzijn leidt tot neurose, zo zou men een fundamenteel inzicht van Freud dat hij aan talrijke ziektegevallen ontleende kunnen samenvatten. En deze verdringingen bleken veelal reeds een aanvang te hebben genomen in de vroege jeugd. De verdringing is grondslag van de zenuwziekte.

Neurose

Freud is geen man die er doekjes om windt (men bedenke dat hij schreef in het tijdperk van de zogenaamde Victoriaanse preutsheid) en stelt in een gelijknamig opstel de seksuele beschavingsmoraal onverbloemd te kijk als oorzaak der moderne zenuwzwakte. Wij schrijven een paar zinnen over uit zijn gespierde proza: „Allen die edeler willen zijn dan hun constitutie het hun veroorlooft vervallen tot neurose; zij zouden zich er beter bij bevonden hebben als het hun mogelijk was gebleken slechter te zijn.”

„Het aantal der sterken, dat zich openlijk stelt tegenover de eis der seksuele beschavingsmoraal zal in buitengewoon grote mate toenemen, en evenzo het aantal der zwakkeren, die in hun strijd tussen het dringen van de eis der beschaving en de tegenstand van hun constitutie in neurotisch ziek-zijn vluchten.”

„Gaan wij bijvoorbeeld in op het zo veel voorkomende geval van een vrouw, die niet van haar man houdt, omdat zij naar de wijze waarop haar huwelijk tot stand kwam en de ervaringen van haar huwelijksleven geen reden heeft om van hem te houden, die echter toch volstrekt van haar man moet houden, omdat dit alleen overeenkomt met het ideaal van het huwelijk, waartoe zij werd opgevoed. Zij zal dan alle aandoeeningen in zich onderdrukken die aan de waarheid uitdrukking willen geven en in tegenspraak zijn met haar ideële streven en zij zal bijzondere moeite doen de rol te spelen van een liefdevolle, tedere en zorgzame echtgenote. Neurotisch ziek-zijn zal het gevolg zijn van deze zelfonderdrukking, en deze neurose zal binnen korte tijd aan de niet-geliefde man wraak genomen hebben en bij hem juist zoveel onbevredigdheid en zorg tevoorschijn roepen als zou zijn voortgekomen uit de bewuste erkenning van de ware stand van zaken.”

Infantiele sexualiteit

Het behandelen van neurotici bracht de grote ontdekker tot een ander kernleerstuk van zijn

wetenschappelijk bouwwerk, namelijk dat der infantiele sexualiteit, waartegen de traditionele kringen tevergeefs hebben stormgelopen. Het vooroordeel omtrent „de onschuld der kinderen” leidt begrijpelijkerwijze een taai leven ook al heeft Freud glashelder aangetoond dat de seksuele functie reeds begint met de aanvang van het leven. Haar eerste stadium, de orale fase (die van de mond) ontleent de lustgevoelens aan het zuigen. Het bekvechten op latere leeftijd zou kunnen worden gezien als een fixatie aan dit stadium. Het tweede stadium, de sadistisch-anale fase, is de tijd waarin het kind weigert tot ontlasting over te gaan. Indien iemand later geen afstand kan doen van geld dan pleegt men te zeggen dat hij anaal is. Deze uitdrukking houdt de fixatie aan het genoemde stadium in. Tussen centjes en baba bestaat absoluut relatie! In het derde stadium wordt de seksuele functie vooral gehecht aan de geslachtsdelen en treedt zij in dienst der voortplanting.

Een bijzonder gegeven in het chapitre der kinderlijke sexualiteit is hetgeen Freud overeenkomstig het Griekse treurspel over koning Oidipoes, het Oidipoescomplex heeft genoemd, het feit dat de kleine jongen zijn seksuele wensen op de moeder richt en de vader als rivaal beschouwt. Of om het met een studentenversie te zeggen:

Dat is onze vriend Oidipoes

Hij ruimde papa uit de weg en trouwde [met zijn moes.

Het Oidipoescomplex is blijkens de ervaringen de kern der neurose.

Vrije associatie

In de psychoanalytische praktijk gaat het erom datgene wat door weerstanden verdrongen is naar het onderbewustzijn weer in het bewustzijn terug te halen. Het genezingsproces berust op de bewustmaking door de patiënt zelve. Hiervoor is Freud de methode der vrije associatie gaan gebruiken, waarbij de patiënt – op een divan liggende – zonder enige dwang wordt uitgenodigd mee te delen wat hem zomaar invalt. Het opgebrachte materiaal, dat veelal een vermomming is van het werkelijk verdrongene wordt dan door de psychiater geïnterpreteerd.

Zonder mankeren blijkt er zich tijdens de analyse een gevoelsrelatie tussen patiënt en analyticus te manifesteren – de zogenaamde overdracht –, die kan variëren van liefde tot haat. Toen Freud het voor de eerste keer maakte dat een patiënte haar armen om hem heen sloeg was hij wel getroffen, maar nuchter zoals een goed wetenschapsman betaamt deelt hij daarover in zijn schriften mede: ik had direct door dat het niet aan mijn persoonlijke onweerstaanbaarheid lag.

In 1900 publiceerde Freud zijn „Traumdeutung” waarin hij de droom behandelt als een verkaptte vervulling van een verdrongen wens. Dit is zijn overeenkomst met een neurotisch symptoom, dat eveneens een compromis is tussen een verdrongen drift en de weerstand van een censurerende instantie in het ik (het ik-ideaal).

Godsdienst

In 1907 verscheen een korte verhandeling, waarin Freud de overeenkomsten uiteenzette tussen de dwanghandelingen van nerveuze personen en de verrichtingen waardoor de gelovige blijf geeft van zijn vroomheid. „Volgens deze overeenkomsten en analogieën zou men kunnen wagen de dwangneurose op te vatten als pathologische tegenhanger van de godsdienstvorming, de neurose te noemen een persoonlijke godsdienst, de godsdienst een algemene dwangneurose. De essentiële overeenkomst zou dan daarin liggen, dat men bij beide afstand doet van het in daden uiten der constitutionele aandriften, die bij de neurose uitsluitend van seksuele – en bij de godsdienst van egoïstische herkomst zijn.” Wie Freuds visie, dat het geloof is een collectieve neurose, nader toegelicht wil krijgen moge worden verwezen naar zijn boek van 1927 „Die Zukunft einer Illusion”.

Filosofie

Bij Freud is de psychoanalyse in de eerste plaats een geneeskundige methode, een therapie, waarmee hij patiënten behandelde. Door het beoefenen van deze methode kreeg hij een omvangrijk materiaal in handen, op basis waarvan nieuwe hypothesen (onderstellingen) werden gewaagd, die op hun beurt weer werden getoetst aan nieuw materiaal. Zo groeide door hypothesevorming de psychoanalyse uit tot een belangrijk stuk wetenschap, psychologische wetenschap, die door de meester zelve gezien werd als een natuurwetenschap.

Het moet hierbij worden opgemerkt, dat Freud ook hypothesen heeft ontworpen die geen stand hebben gehouden tegen de ontwikkeling der wetenschap. Maar hij schreef zelf bereid te zijn stukken van de speculatieve bovenbouw der psychoanalyse overboord te zetten, indien ze niet bruikbaar bleken en ze door nieuwe te vervangen. Dat de psychoanalyse de geesteswetenschappen diepgaand heeft beïnvloed kan hier slechts worden aangestipt.

Volgens zijn eigen getuigenis is Freud geen filosoof al is het hem niet ontgaan dat zijn wetenschappelijke conclusies een verregaande mate van overeenstemming vertoonden met de filosofie van Schopenhauer (waarin affectiviteit en sexualiteit de dominante rollen spelen) en met de geniale inzichten van Nietzsche.

Van de psychoanalytische methode kan een brug worden geslagen naar de existentiële filosofie. Want wat beoogt deze methode anders dan het vrijmaken van de mens (van zijn weerstanden en remmingen)? En wordt deze weg door de patiënt – middels de vrije associatie – niet in vrijheid bewandeld? Freud heeft zelfs de vrijheidsbenaming door de blik van de analyticus uitgeschakeld door achter de liggende patiënt te gaan zitten, die de arts dus niet ziet. Met dit ontbreken van optisch houvast aan de arts is het adagium „de blik van de ander is de hel” buiten werking gesteld en een conditie van maximale vrijheid tot stand gebracht.

Men heeft er in onze dagen terecht op gewezen, dat het mensbeeld bij Freud dat oprijst uit zijn natuurwetenschappelijke theorieën een ander is dan het concrete mensbeeld waarmee hij werkt in de psychoanalytische praktijk. Zijn concrete mensbeeld sluit aan bij dat van de existentiële filosofie, het is de mens als vrijheid.

Freuds humanisme beoogt, zoals Thomas Mann treffend heeft geformuleerd, een levensvoering die op vrijheid en waarachtigheid is gebaseerd. Daarvoor is nodig, zoals Freud zelf in een brief aan een leerling schreef „een soort moed die zich niet door conventies laat beïnvloeden”. Freuds onvergankelijke prestatie is zijn bijdrage tot het bevrijden van de mens, zijn medebouwen aan een rijk van vrijheid.

Jac. de Roy

Gisteren en vandaag

Henriëtte L. T. de Beaufort, *Gisteren en Vandaag, essays*, Tjeenk Willink N.V., Haarlem

Mevrouw L. T. de Beaufort heeft ongeveer 1950 in brede kring belangstelling gevonden voor haar biografie van Gijsbert Karel van Hogendorp, die zo levendig en trefzeker geschreven was, dat – en is dit niet het beste, wat een biografie bereiken kan? – de lezer soms de indruk kreeg erbij geweest te zijn en dat hij de beschrevene van nu af had leren kennen.

Het nieuwe boek van mevr. de Beaufort bevat wederom biografische vertellingen, maar wordt door persoonlijke herinneringen voorafgegaan. Jeugdherinneringen, waarin men haar literaire belangstelling al vroeg ontwakent, en herinneringen aan haar echtgenoot, welke degenen die deze zuivere en goede mens gekend hebben, kostbaar zullen zijn.

In 1923 hebben mevr. de Beaufort en haar man in de Beierse Alpen een herstellingsoord voor kinderen opgericht, waar tot de tweede wereldoorlog vele Nederlandse patiëntjes hersteld van gezondheid gevonden hebben. Vanuit deze plaats had de schrijfster een uitkijkvenster op het opkomende en later heersende nazisme en wat erna kwam in Duitsland. Zij deelt daarover interessante gegevens mede, die ook op een aantal Nederlanders een bepaald licht werpen. – Dagboekherinneringen gedurende een reis door Zuid-Afrika in 1951 tonen een warm medeleven met degenen, die het voor de daar levende underdogs hebben opgenomen.

Biografische vertellingen vormen de hoofdschotel van het boek. Mij heeft het meest die over graaf Willem van den Berg, een zwager van Willem van Oranje, getroffen. De schrijfster heeft deze heel gewone mens zodanig in zijn tijd en milieu weten te schetsen, dat wij niet alleen hem herkennen maar ook de groep, waartoe hij behoort en hun overwegingen, belevens die van hun tegenstanders, in dit geval vertegenwoordigd door Willem van Oranje. Willem van den Berg was de slotbewoner, die allereerst „profiert voor zich en zijn huis nastreeft”, een opportunist, „die uiteindelijk toenadering zoekt bij de partij die zal bovenliggen”. Maar die toch zijn hogere motivering heeft: ongetwijfeld glinstert een middeleeuws ideaal hem voor de geest, de glorie van het regeren uit hoofde van eigen macht. „Al wie als staatsman de eigen macht niet in de eerste plaats nastreeft, licht de feodaliteit uit haar hengselen”. Daarom streeft Van den Berg „naar de volle erkenning van zijn bezit en de voorrechten die hij eraan ontleent”. – De tragische figuur in dit verhaal is de vrouw van Van den Berg, zuster van Willem van Oranje, wiens standpunt zij deelde en die „zich in eigen omgeving verworpen wist en bedreigd door haar eigen man”, maar die „tot zwakkeling noch meeloopster ooit is afgezaakt”.

Over collaborateurs

De opstellen over Daendels en Schimmelpenninck, zijn al even aktueel voor degenen, die de tweede wereldoorlog hebben meegemaakt. Zij doen ons het begrip collaborateur in wijder verband zien, meer gedifferentieerd. Is hij, die collaboreert met de sans-culotten even verwerpelijk als hij, die dat doet met het ancien régime of met Napoleon, of met het hier bestaande oude Régime? In een aan Daendels gericht brief lezen wij: „De vermogenden vreezen alles voor hunne bezittingen, men maakt elkaar diets, dat er bij aankomst der Fransen niets te winnen is, de bloote verbeelding, dat men iets van zijne bezittingen zou moeten afstaan om de gemeene zaak te bevorderen, doet die laaghartigen, die alle vrijheid onwaardig zijn, het greintje ten eenenmale verstikken en verderven... De volstrekt eerlijke burgers moeten alleen onder onze sansculotten, d.i. onder diegenen welke geen vermogen bezitten, gezocht worden”.

In de laatste essays nadert de schrijfster onze eigen tijd. Zij stelt tot onderwerp Henri Dunant, de romantische stichter van het Internationale Rode Kruis, Theodor Herzl, die de stichter van het huidige Israël genoemd wordt en Albert Schweitzer. Vanzelfsprekend geeft de schrijfster, die zoveel voor joodse kinderen in de oorlog heeft gedaan, een warme beschrijving van Herzl. Even vanzelfsprekend is het, dat deze auteur een zeer waarderend essay over Albert Schweitzer geschreven heeft, de man, die de eerbied voor het leven tot het middelpunt van zijn denken en zijn aktiviteit heeft gemaakt. Zij citeert hem, wanneer hij zegt, dat hij onder leven niet alleen het geestelijke verstaat, dat immers altijd met het lichamelijke verbonden is, maar het volledige leven. „Das falsche Spiritualisieren war der Fluch des bisherigen Philosophierens”.

Terecht heeft C. J. Kelk in „De Groene” over mevr. L. T. de Beaufort geschreven: „De grote belangstelling, die deze schrijfster heeft voor het verleden, maar ook voor de wordende wereld deelt aan haar geschriften een sfeer mee van activiteit en energie, waaraan men zich gaarne overgeeft.”

J. B. Meijer

Aforismen van Schopenhauer

Bij L. J. C. Boucher (*Den Haag*) zag een serie boekjes (per deel f 2,50) het licht, welke een keuze bevatten van citaten uit het werk van bekende denkers en schrijvers. Tot nu toe verschenen aforismen van Chamfort, Goethe, Johnson, Lichtenberg, Montaigne, een Tibetaanse lama, Oscar Wilde, Proust en Schnitzler. Een der laatste uitgaven was gewijd aan Schopenhauer. Deze kleine bloemlezing geeft onder de titel „Levenswijsheid” een goede karakteristiek van de ideeën van de pessimistische wijsgeer en na lezing ervan zal men ongetwijfeld meer werk van deze uitzonderlijke figuur ter hand willen nemen. (Ik wijs hier nog op het Schopenhauer-nummer van „Rekenschap” van sept. '61 en de herdenkingsartikelen in „Mens en Wereld” van 17 december 1960, 2 januari 1961 en 14 januari 1961.) Hieronder volgen enkele aforismen uit het genoemde boekje:

„Het is gemakkelijker de fouten en vergissingen in het werk van een groot man aan te wijzen, dan een duidelijk en volledig beeld te geven van de waarde ervan.”

„Welke fakkel wij ook ontsteken en hoever zij haar licht ook verspreiden moge: onze horizon blijft steeds de diepste duisternis.”

„De grens van ons gezichtsveld houden wij allen voor de grens van de wereld.”

„De grond van alle egoïsme is hierin gelegen, dat de mens slechts zijn eigen persoon als werkelijk ervaart, doch alle anderen als onwerkelijk beschouwt.”

„Medelijden met dieren vormt een zo onmisbaar onderdeel voor een goed karakter, dat men rustig kan beweren dat wreedheid jegens dieren enkel bij slechte mensen is aan te treffen.”

„Ons geluk is afhankelijk van wat wij zijn – niet van wat wij hebben of wat anderen van ons denken.”

P. Krug

Ontdekkingstocht in tsaristisch Rusland

H. Troyat, *Zo leefden de Russen ten tijde van de laatste tsaar*. Baarn, Hollandia 1960, 258 pag. Geïll. Prijs geb. f 9,50.

Henri Troyat is in de literaire wereld geen onbekende. Deze Russische emigrant (zijn werkelijke naam is Lew Tarassow) werd in 1911 in Moskou geboren en hij werkt in Frankrijk, waar hij tot lid van de Académie Française werd benoemd. Van zijn hand verschenen enkele romans en studies over Russische literatuur, o.m. over Dostojewsky (1940) en over Poesjkin (1946).

Het hier besproken boek is geschreven in de vorm van een didactische roman. Het verhaalt welke indrukken een jonge Fransman in Moskou, St. Petersburg en Nizjny-Novgorod opdoet. In het voorwoord merkt de schrijver op: „Het leek mij logisch deze ontdekkingstocht over de grenzen in het jaar 1903 te laten beginnen, het jaar dat de laatste mooie dagen van het absolutisme aangeeft...” De auteur heeft bij de samenstelling van het boek „geput zowel uit didactische werken als uit verhalen van geloofwaardige tijdgenoten.” Ook officiële rapporten, zoals dat van Dementjew over de fabrieken en arbeiderswoningen (1897), vormden voor Troyat een bron van informatie. Hij geeft een goed beeld van het leven van de hogere standen in die dagen. Verschillende hoofdstukken beperken zich tot één onderwerp: de orthodoxe kerk, de ambachtslieden, het leger, de rechtspraak, de boeren enz. Het hoofdstuk over de orthodoxe kerk geeft een uitstekende karakteristiek van het Russische christendom. Wie kent niet de verhalen over het vóór-revolutionaire Rusland van de man, die zich terecht Gorky (de bittere) noemde, de verhalen over het uitzichtloze bestaan van Wolgaslepers en andere arbeiders? Ook hierover schrijft Troyat en hij baseert zich op rapporten en verantwoorde publikaties. Toch is zijn kenschetsing van het leven van de goeie stand het best. Helaas verneemt men weinig of niets van de revolutionaire stromingen van die dagen, van de narodniki, de sociaal-revolutionairen en het opkomende marxisme, dat uiteindelijk de dictatuur zou brengen.

Wij kunnen het boek van Troyat van harte ter lezing aanbevelen. Jammer is, dat er verschillende fouten zijn gemaakt in de transcriptie van Russische woorden en eigennamen.

P. Krug

De weg naar Agra

Laloe en zijn kleine zusje Maya gaan een geweldige voetreis ondernemen, van hun kleine dorpje in India helemaal naar Agra, honderden kilometers ver weg. Maya's ogen worden hoe langer hoe slechter; ze lijdt aan de oogziekte trachoom, waarvan miljoenen kinderen het slachtoffer zijn en die tot volledige blindheid kan leiden als er niet tijdig wordt ingegrepen. In de stad Agra, het doel van hun zware tocht, is een ziekenhuis waar trachoomlijders kunnen worden behandeld.

In het alleraardigste kinderboek „De weg naar Agra” (11 jaar en ouder) schrijft de Noorse Aimee Sommerfelt spannend en vlot over de vele prettige en soms ontmoedigende avonturen van deze twee kinderen, die aan 't slot met hulp van een internationaal team van een reizende gezondheidsdienst hun doel bereiken. Dit is nu eens een echt goed boek: reëel, modern, onderhoudend en op een prettige manier leerzaam. Johan Winkler heeft het goed vertaald, het laat zich plezierig lezen.

De instelling en de geest van het boek getuigen van de gezonde werkelijkheidszin en het idealisme, die de noodzakelijke basis vormen van internationale samenwerking in de ware zin.

Het is een uitgave van Leopold, Den Haag.

Lezingen voor de radio

- 1 april, 9.45 uur (VARA): dr. L. van Gelder over „Toewijding aan het kind”.
- 3 april, 16.00 uur (AVRO): prof. mr. A. D. Belinfante over „De menselijke factor in het verkeer”.
- 8 april, 9.45 uur (VARA): dr. Arnold Saalborn over „Vechten met de tijdgeest”.
- 15 april, 9.45 uur (VARA): dr. H. Bongers over „Wit en zwart”.

Hoe wij leefden in de jaren van **OORLOG en BEZETTING**

Ja, hoe leefden wij toen, in de jaren van oorlog en bezetting, waaruit wij ontwaakten als na een bange droom? Het is goed dat de herinnering aan slijtage onderhevig is, dat de mens veerkracht is geschonken om weer rechtop te komen na gebogen te zijn geweest naar lichaam en ziel. Maar het is ook goed dat wij de heugenis niet verliezen, dat wij, bij al wat wij doen en laten in het „nu“, ons voor ogen blijven stellen hoe wij „gisteren“ in het leven stonden, geschokt en benard. Opdat wij niet vergeten.

Het lijkt wel of dat proces, die spanning tussen het „willen vergeten“ en „willen weten“, in een van de individuele mens onafhankelijk ritme, een golfbeweging verloopt. Hoe kon het anders gebeuren dat de kort na de eerste wereldoorlog verschenen oorlogsromans haast onopgemerkt bleven, terwijl „Im Westen nichts Neues“ oplage na oplage beleefde, meer dan tien jaar na 1918? Dat nu, vijftien jaar en langer na 1945, er nooit intensiever naar de televisie gekeken wordt dan als dr. L. de Jong, de directeur van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, in beeld en toelichting de mensen van vandaag confronteert met de jaren van de bezetting? En dat ook de jeugd weer weten wil hoe de uit fascisme en nationaal-socialisme voortgevloeide rampspoed over de wereld is gekomen?

Niet alleen de beeldbuis bevredigt de opgelaaide belangstelling voor wat er tussen 1940 en 1945 gebeurde. Nu al enkele jaren verschijnt er in de etalages van de boekwinkels het ene werk na het andere dat die duistere periode uit ons jongste verleden tot onderwerp heeft: boeken over de strijd op het slagveld, de vervolging van de Joden onder het Hitlerregime, over het lijden onder de bezetting, over het verzet.

Met drie van die boeken willen wij ons bezig houden. Het eerste boek heet „Den Vaderland getrouwe“ en kreeg de ondertitel mee „een boek over oorlog en verzet“. Mathieu Smedts, de samensteller, schreef het eerste deel (Een leven in oorlogstijd) en leidde de drie andere (Onvergetelijke helden, Holland doden, 't zal niet gaan en Buiten de grenzen) in. Hij kon en mocht dit doen als een die er bij was en zijn bijdragen kregen daardoor de persoonlijke kleur en het eigen gezicht van de zelfbeleeftde realiteit, subjectief natuurlijk, maar toch met een ondergrond van algemene geldigheid.

De overige hoofdstukken van het boek zijn geschreven door andere auteurs en getuigen daardoor van een soms andere kijk op de dingen dan die van (de katholieke) Smedts. Maar allen zijn ze „geschreven door mensen die beleefd hebben wat ze schreven“ en dus weten waar ze het over hebben. En het is een goed ding dat hier mensen aan het woord zijn van verschillende levensovertuiging, omdat dit boek daardoor een getuigenis is geworden van de menselijke verbondenheid die, in een geestelijk verdeeld volk als het onze, toen de nood aan de man kwam een eenheid schiep over de begrenzing van het eigen levensbeschouwelijke erf heen. Zo houdt dit met vele goede foto's uit de rampjaren geïllustreerde boek de herinnering levend aan een tijd die bij het vele kwade dit goede had: dat mensen, naar geestelijke en politieke achtergrond van zeer verscheiden pluimage, elkaar begrepen en waardeerden. En zo samen strijden konden.

De jaren '40-'45

Een prachtige uitgave verscheen onder de titel „De jaren '40-'45“, een documentaire in de

meest letterlijke zin van het woord. Leonard de Vries, drs. A. H. Paape en Han de Vries zijn in de archieven van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie gedoken en kozen uit de overstelpende hoeveelheid materiaal wat dienstbaar kon zijn aan hun doel: tegenover elkaar te stellen wat de bezetter ons aandeed en het verweer dat ons volk daartegen voerde.

Zo ontstond een rijke hoeveelheid documenten in woord en beeld die nauwelijks toelichting van node heeft voor wie bewust heeft meegeleefd in de tijd van onderdrukking en verzet. Maar omdat ook hem wel eens de details ontgingen in de stortvloed van gebeurtenissen die ons overspoelde, omdat het allemaal zowat twintig jaar geleden is en (niet in de laatste plaats) omdat ook de jonge mensen van nu en straks, die van de lijfelijke ervaring geen weet hebben, dit prachtige boekwerk ter hand zullen nemen, is er een sobere tekstbegeleiding als boekje apart aan toegevoegd, als een geheugensteuntje zo u wilt.

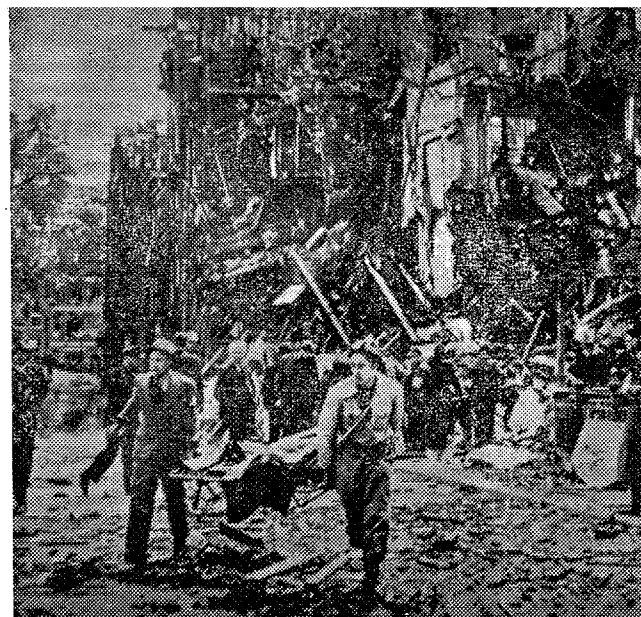
Drie dingen zijn in dit typografisch vlekkeloos uitgevoerde boekwerk met onweersprekelijke bewijzen vastgenageld: de hardheid en wreedheid van een meedogenloze bezettingsmacht, het smerige verraad van een gelukkig kleine minderheid in ons volk, de moed van hen (een handjevol eerst, maar gaandeweg meer en meer) die verzet boden, vaak tot de dood er op volgde.

Hoe „leefden“ de Joden?

„Duitsers, gij moet het weten. Ontzetting, schaamte en berouw zijn in de eerste plaats nodig. En slechts één gevoel van haat is nodig: haat tegen de schurken, die de naam van Duitsland voor God en de gehele wereld tot een gruwel hebben gemaakt.“

Zo besloot Thomas Mann het voorwoord van het nu onder de titel „De gele ster“ vertaalde boek van Gerhard Schoenberger, dat handelt over de Jodenvervolging in Europa van 1933 tot 1945. Een fotoboek is deze uitgave, een gruwelijk fotoboek, toegegeven. Maar dit boek moet verschijnen in Duitsland omdat het genadeloos afrekent met het „Wir haben es nicht gewusst“ dat door maar al te velen valselijk werd gestameld, toen na de nederlaag in 1945 de ontstellende massamoord op miljoenen Joden het gruwzaamste deel was van de rekening die de overwonnenen werd gepresenteerd. Natuurlijk zal zij nooit worden voldaan, want hoe kan men betalen voor zes miljoen doden, voor het uitroeien van mensen die niets anders hadden misdreven dan dat zij Joden waren?

Dit ontstellende relaas in foto's, begeleid door een tekst, die grotendeels aan ambtelijke documenten en getuigenverklaringen is ontleend, moest ook in de rest van de wereld, ook in Nederland verschijnen. Omdat het goed is te weten wat mensen mensen kunnen aandoen als zij bevangen zijn in een waan. Maar ook omdat de lijdensweg die de Joden moesten gaan, zijn begin vond bij een min of meer latent anti-

Illustratie uit „De jaren '40-'45“ Bominslag te Amsterdam op 12 mei 1940

semitisme dat (helaas) niet tot Duitsland beperkt was – en is. Wil althans deze geschiedenis zich niet herhalen, dan zal het tot in de kiem moeten worden uitgeroeid.

D-z

* Mathieu Smedts en anderen: Den Vaderland getrouwe, De Arbeiderspers, 1962 (f 7,90).

Leonard de Vries, drs. A. H. Paape en Han de Vries: De jaren '40-'45, De Bezige Bij (f 34,50).

Gerhard Schoenberger: De gele ster, De Bezige Bij (f 19,75).

Mens en cultuur van Hellas

door prof. D. Loenen
(Meulenhoff Minerva pocket 4)

In 1947 verscheen bij de Noord-Hollandse Uitgeversmij een boekje van professor Loenen, onder de titel Athene Hellas van Hellas, waarin de schrijver de vruchten van jarenlange nauwgezette studie had neergelegd. De schrijver zegt zelf, dat het boekje flitslichten wil werpen op de Griekse cultuur om te tonen wat wij allen aan het oude Griekenland te danken hebben.

Het is in hoge mate verheugend, dat dit boek, in zijn nieuwe pocketgedaante, nu een veel ruimere lezerskring zal kunnen krijgen.

Loenen paart grondigheid en gedegen studie aan een typische bewogenheid wanneer het gaat om het Griekse mensideaal en, wijder, over de Westerse waarden die in het klassieke Griekenland zijn ontstaan. Door die bewogenheid wordt de lezer geboeid en meegevoerd, wordt hij betrokken bij de onderwerpen die Loenen behandelt.

Het komt zo dikwijls voor dat men mensen ontmoet die, door een of andere oorzaak, niet in de gelegenheid zijn geweest om kennis te maken met de klassieke oudheid en er toch belangstelling voor bezitten. Hoe moeten zij het aanpakken om hun belangstelling te voeden. De meeste boeken zijn te moeilijk, te specialistisch, te „klein“ van onderwerp. En ook voor dit doel is Loenens boekje uitnemend geschikt. Ik wil hiermee allermintst zeggen, dat de classicus of de leek met gymnasiale- of lyceum-opleiding er niets aan zou hebben, maar om nu duidelijk te maken aan een buitenstaander, waarom al degenen die van de oudheid geproefd hebben de meeste andere spijzen afwijzen, daartoe is dit prachtige boekje zeer geschikt. Ik hoop dat tallozen zich verrijkt zullen voelen na het lezen.

H.B.

Vormkracht en onmacht

Vormkracht en onmacht der religie, Henri Bruning, Uitg. Verbum Humanum, Arnhem 1961

De ondertitel van dit boek luidt „Missionair christendom”. Het bevat een kritiek op de methoden van de missie onder de aanhangers van niet-christelijke godsdiensten en geeft een antwoord op de vraag: Wat en hoe dan wel? Het zal menige lezer van Mens en Wereld kunnen boeien, omdat het laat zien, hoe uiteraard onder een kleine minderheid van katholieken een frisse wind waait. Dat blijkt niet alleen uit de inleiding, waarin betoogd wordt, dat de daadwerkelijke liefde voor de medemens „het essentiële streefdoel van het christelijk leven” behoort te zijn. Het komt vooral uit in de vlijmscherpe kritiek op Prof. Straelen's „Aziatisch Dagboek”, waarin deze missionaris op ontstellende wijze zijn onvermogen het geestelijk leven in Japan, inzonderheid het boeddhisme, recht te doen, demonstreert. En meer nog uit de uiteenzetting, die Bruning zelf geeft, van deze godsdienst. Niet alleen weet hij tot de kern ervan door te dringen, maar ook nadert hij het geestelijk leven van deze Oosterlingen met schroom en eerbied voor wat zo heel anders is dan hijzelf. Hij erkent zonder voorbehoud het grootse erin en getuigt aldus van een heel andere houding dan die van hooghartige geringschatting voor de „heidense” culturen, eigen aan zo vele missionarissen en zendelingen.

De auteur knoopt hier een vergaande kritiek op vroegere en huidige methoden van de missie aan vast. Wie eenmaal begonnen is met dit boek te lezen, verdiept zich ook daarin. Hij vindt dan aan het slot, dat de schrijver als het eigenlijke doel van het missionaire streven ziet het beïnvloeden van de niet-christelijke culturen door de christelijke en wat deze laatste betreft het zich laten beïnvloeden door die andere, wat haar slechts kan „verrijken, verdiepen en verpuisen”.

Ik meende, dat ik in deze kolommen op dit teken van – is het te veel gezegd? – komende veranderingen te moeten wijzen.

Pr.

Zwerverspoëzie

In het vakantienummer van M. en W. vroegen wij aandacht voor enkele specimina van zgn. vagantenpoëzie, gedichten van Middeleeuwse zwervers en vagebonden. Onlangs verscheen een Duitse verzameling van vagantenpoëzie uit alle landen en van verschillende perioden onder de titel „Gottes ewige Kinder; Vagantenlyrik aus zwölf Jahrhunderten”, verzameld door Gerd Schulz en uitgegeven door het Cotta-Verlag te Stuttgart (prijs DM 15,80). De titel „Gottes ewige Kinder” lijkt mij weinig geslaagd.

Deze titel doet vermoeden, dat men hier een verzameling religieuze poëzie voor zich heeft. Ook al ontbreekt het religieuze element hier en daar niet, de vagantenlyrik heeft toch andere kenmerken. In een nawoord wordt deze terecht aldus gekarakteriseerd: „Der Drang nach dem Unendlichen, nach der Freiheit, nach dem Aussergewöhnlichen – der Wille, sich zu lösen aus aller Konvention, allem Althergebrachten, allem Zwang – der Wunsch, sich hinzugeben an die Freiheit, die Ferne und den Rausch des Daseins mit allen Höhen und Tiefen”.

Wij komen in deze bloemlezing bekende namen tegen: Archipoeta (de Middeleeuwse vagant uit de eerste helft van de 12de eeuw), Von Eichendorf, de „letzte Ritter der Romantik”, Heinrich Heine, Li Tai Pe, Christian Morgenstern, Rimbaud, Paul Verlaine, François Villon. Maar ook minder bekende en onbekende figuren ontmoeten wij in deze anthologie, die ons herinnert aan oude vrienden maar tegelijk de kennismaking met nieuwe mogelijk maakt; Fransen, Duitsers, Chinezen, maar ook een Arabier Al-Hariri (± 1100 in Basra) en een Spanjaard Juan Ruiz (± 1300) waarvan medegedeeld wordt, dat hij wegens zijn weinig vrome poëzie jarenlang in de kerker verdween en de meest veelzijdige en begaafde dichter van de Middeleeuwen was, die het Spaanse individualisme tot ontplooiing bracht. Dan zijn er nog twee gedichten van de „Spaanse Byron” Espronceda. Jammer, dat specimina van Russische vagantenlyrik ontbreken. De bundel werd verlicht met tekeningen van Jochen Bartsch. Een boek, dat men vele malen ter hand neemt!

P. Krug

**IK denk
er ZO over**

Zo'n kwalijke zaak

„Kritisch Allerlei” d.d. 24 februari schrijft over de spontane toespraak van mevrouw Philips van Lennep aan het diner van de buitenlandse persvereniging, die zoveel stof heeft doen opwaaien. Mevrouw Philips „hield een ordinaar speechje voor de Morele Herbewapening. Dat zij zich verwant voelt met zo'n kwalijke zaak, is haar zaak etc.” „Kritisch Allerlei” liet de excuses onvermeld, die mevrouw Philips later heeft aangeboden. Waar ontleent de schrijver van „Kritisch Allerlei” het recht aan, de Morele Herbewapening te disqualificeren als zo'n kwalijke zaak?? Dat vind ik buitengewoon kwalijk. Assen

P. D. van Roijen

Op het moment waarop wij ons artikelje schreven, waren de verontschuldigen van mevrouw Philips nog niet gepubliceerd. Wij hadden die misschien nog in een voetnoot kunnen vermelden, maar zij doen, vooral door de gespeelde onschuld die eruit naar voren komt, weinig aan het gebeurde af. Over de kwalijke kanten van de beweging voor Morele Herbewapening hebben wij al zoveel geschreven, dat wij er geen behoefte aan gevoelen daarvoor opnieuw in discussie te treden. De beweging krijgt, dank zij o.a. de financiën van „de firma Philips en Caux” al veel meer publiciteit dan haar toekomst. Onze briefschrijver herleze desgewenst het artikel van ons hoofdbestuurslid Van Opijnen in Mens en Wereld van 11 maart 1961 en kan verder terecht bij b.v. het Algemeen Handelsblad van 1 april 1961.

Red. K. A.

Rassendiscriminatie

„Rassendiscriminatie” heet het tweede deel in de serie AP-Kijkboeken van De Arbeiderspers. J. W. Schulte Nordholt schreef de tekst en koos ook uit een overstelpende hoeveelheid fotomateriaal de afbeeldingen die duidelijk maken hoe nog altijd, als in vroeger eeuwen, mensen om de kleur van hun huid of andere raskenmerken onrecht wordt aangedaan. Dat geldt niet alleen de negers in Noord-Amerika en de naturellen in Zuid-Afrika; het overkwam ook de Joden onder het nazi-regiem, er werden ook negers mishandeld in het Londse Notting Hill. En wordt er niet gediscrimineerd in Azië en Afrika waar een stuiptrekkend kolonialisme zich verzet tegen de nationale bewegingen, die toch vooral konden ontstaan omdat de blanke overheerser tegen de „kleurling” onrecht bedreef? Het is goed dat dit boek ons dit kwaad in zijn volle omvang doet beseffen.

Eerder verscheen bij dezelfde uitgeverij „Bloedbad in Sharpeville”, waarin de uit Zuid-

Afrika gedeporteerde bisschop van Johannesburg Ambrose Reeves, in een van de fraaiste botsingen tussen blanken en naturellen de lijdensweg der gekleurden in dat land schildert. Getuigenverklaringen en foto's voltooien zijn relaas, waarvoor Nobelprijswinnaar Albert Luthuli een voorwoord schreef.

De opmerkelijke ontvangst die het eerder in Mens en Wereld besproken boek van J. W. Schulte Nordholt „Het volk dat in duisternis wandelt” genoot, heeft de uitgever (Van Loghum Slaterus, Arnhem) tot het doen verschijnen van een goedkope uitgave doen besluiten. Daarin ontbreken helaas de illustraties van de vroegere uitgave, maar daar staat tegenover dat de schrijver in een nawoord iets kon vertellen over de jongste ontwikkeling van het negerprobleem in Amerika.

Eveneens bij Van Loghum Slaterus verscheen „Barak nr. 9”, dagboek van de Braziliaanse negerin Carolina Maria de Jesus. Ook dit boek behandelt de rassendiscriminatie, zoals mensen met een donkere huid die in Zuid-Amerika ondergaan. Het toevallig door een journalist ontdekte dagboek deed een schok gaan door Brazilië, omdat het in zijn gebrekkige maar aangrijpende stijl onthulde hoe een eenvoudige vrouw in haar persoonlijk bestaan het wereldleed van de rassendiscriminatie te dragen kreeg. Een boek dat ook in ons land veel lezers verdient.

D-z

Bisschop
Ambrose
Reeves

Over een advertentie

In Mens en Wereld no. 3 van 10 februari 1962 las ik onder Kritisch Allerlei uw kritiek op een advertentie in een Duitse krant, waarin het boek „Science and Health with Key to the Scriptures” door Mary Baker Eddy werd aanbevolen, hier in 't bijzonder voor de zakenman. Ik moet echter constateren, dat u hiervan niets hebt begrepen. Ik heb mezelf jarenlang in Christian Science verdiept en kan u wel zeggen, dat er van „zieltjes winnen” bij C.S., op welke wijze dan ook, beslist geen sprake is. Ik vraag mij af wat erop tegen is te adverteren met een boek, waarvan men in C.S. meent dat het heel nuttig is voor ieder mens, dus ook voor een zakenman.

Ik heb hiervan geleerd uw Kritisch Allerlei voortaan kritischer te lezen in het besef dat u ook niet van alles op de hoogte kunt zijn.

Lid H.V. mevr. G. Postma-Wouters

Wij hebben geen enkel bezwaar tegen het adverteren met welk boek dan ook en voor wie dan ook, maar wel tegen de suggestie in de bedoelde advertentie, dat de zakenman, door het boek te lezen en door te bidden, betere zaken zou kunnen doen. Die suggestie geeft blijk van een dubbelhartigheid die wij – en de briefschrijfster geeft ons er aanleiding toe dat ook nog even te onderstrepen – bij de beweging voor Christian Science zeker niet zouden hebben verwacht.

Red. K. A.

Zotteklap

Hoewel ik veronderstel dat in onze kring dr. Arn. Saalborn wel zoveel bekendheid geniet, dat bijna iedere humanist weet dat hij geen arts is, meen ik er goed aan te doen daar toch nog even op te wijzen. Het zou namelijk bijzonder te betreuren zijn als er lezers van „Mens en Wereld” zouden zijn die veronderstelden dat zijn reactie op het artikel „Het euvel der zedendelicten” zou berusten op enige kennis van zaken.

Zijn emotionele exclamaties komen helaas niet uit boven het peil van degenen, wier enige lectuur bestaat uit de misdaadkolommen in de ochtendbladen, die mede daaraan hun grote oplagen danken.

Zijn volledig gebrek aan kennis en inzicht op dit gebied heeft hij volledig bloot gelegd in de zin „We zijn zo, als we ons zelf maken”. Een uiterst originele visie, die bij mijn weten in de moderne psychiatrie nog niet naar voren is gekomen. Een visie, die overigens duidelijke verwantschap toont met die men enkele honderden jaren geleden had op alle vormen van geestesziekten. De consequentie van deze toch wel wat verouderde opvattingen zou dan ook zijn, dat alle psychiatrische inrichtingen kunnen worden gesloten en het aantal gevangenen drastisch moet worden uitgebreid om de lijders aan psychosen, psychopathieën en ernstige neurosen in op te sluiten. Dat moeten we dan zeker doen uit naam van de menselijkheid, waaraan de naam van onze levensbeschouwing is ontleend.

Het euvel der hardvochtigen

Het stuk van dr. A. Saalborn in Mens en Wereld van 10 februari 1962, vind ik een verschrikkelijk stuk. Verschrikkelijk omdat het getuigt van de wreedheid, die het traditionele, zich aan de bestaande orde vastklampende denken eigen is. Het is blijkbaar een misverstand te menen, dat men dit denken alleen onder confessionele mensen zou aantreffen. Hier, in dit stuk van de humanist Saalborn, is het niet God, maar de gegeven maatschappij, die hem zijn absolute maatstaven ter veroordeling van zijn medemens verschaft.

Ik ben zelf gedurende 2 à 3 jaar als patiënt in een zenuwinrichting opgenomen geweest en beschouw daarom andere geestelijk gestoorde mensen als mijn broeders. Gelukkig ben ik niet zo ziek of ik kan nog wel mijn gedachten ordelijk op papier zetten en dat doe ik dan bij dezen. Ik weet mij hierbij de tolk van al die duizenden geesteszieken die daartoe niet in staat zouden zijn, maar wier lot ik enige tijd gedeeld heb.

De heer Saalborn beweert natuurlijk weer, dat het niet waar is dat de geesteszieke bepaalde dingen niet kan (laten), en dat er als hij het van hem geëiste toch niet opbrengt, sprake is van onwil. Dan moet hij ook het begrip *geestesziekte* overboord gooien, want ziekte is per definitie iets dat niet aan onze wil onderhevig is (men wordt niet beter door tot zichzelf te zeggen „ik wil gezond zijn”).

De heer Saalborn verdient door zijn hardhandige stuk (of „verdient”, wie is hier rechter? ik niet) eigenlijk eens 1 of 2 jaar flink geestesziek te zijn, zodat hij uit ervaring kan praten. Laat hij zelf eens ervaren dat de mens geen onaantastbare geest, geen onaantastbare wilsmacht om met zijn geest te doen wat hij wil, geen transcendente en daarom onkwetsbare persoonlijkheid heeft, maar dat hij op deze wereld slechts bestaat voorzover zijn centraal zenuwstelsel goed functioneert. Buiten dit stofelijke orgaan om is de mens volslagen machteloos, even machteloos als een mens met gekwetste benen is om te lopen. Het is aldoor en overal weer de idealistische filosofie, die

In onze eeuw is er maar één kenschetsing voor zulke opvattingen: Zotteklap.

G. C. Soeters, arts

Onderschrift

De hoofdaanval van dr. Soeters richt zich op mijn opmerking: *We zijn zo, als we ons zelf maken. Welnu, ik handhaaf haar volledig, ook na zijn deskundig gehoor. De mens is (of wordt) zoals hij zichzelf vormt. Ik wijs het existentialisme van Jean Paul Sartre als bruikbare levensleer grotendeels af. Maar waar hij de mens verantwoordelijk stelt voor zichzelf en zijn medemens ga ik met hem mee. De mens heeft bij zijn geboorte een kern meegekregen, waarin alles aanwezig is wat hij kan worden en zijn. De ontplooiing van die kern-eigenschappen is zijn levensdoel. Hans Driesch spreekt in zijn boek *Philosophie des Organischen* (1909) in navolging van Aristoteles over Entelechia, ordening, rangschikking van de mogelijkheden van het bouwplan.*

In elk levend wezen bestaat de wil zich volgens zijn eigen bouwplan te ontwikkelen. Remmende en tegenwerkende krachten van milieu en wederwaardigheden houden de gave ontplooiing tegen. Ik noem deze de biografische moeilijkheden die de biologische in de weg staan. Een van de fijnste dingen die het moderne humanisme ons geven kan, is ons bouwplan tijdig te onderkennen en daarnaar ons leven op te bouwen, ook indien door de natuur in dit bouwplan abnormale neigingen aanwezig of ontstaan zijn. Een goede humanistische opvoeding zal de psychiater grotendeels (herhaal grotendeels) overbodig maken.

philosophie dus die van transcendente entiteiten (voor de heer Saalborn dus: de maatschappelijke orde) uitgaat, die de mensen via zijn absolute maatstaven tot de hardvochtigste levenshoudingen brengt.

Het bezoedelde kind zou levend dood zijn. Goed. Weet de heer Saalborn dat de meeste geesteszieken met functionele stoornissen, o.a. alle schizofrenen, naar hun eigen zeggen ook levend dood zijn? *

Verder vestig ik nog de aandacht op de paradoxale passage: „Het heilige woord ‘Vader vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen’ is hier niet van toepassing.” Blijkbaar is dit woord voor de heer Saalborn zo heilig, dat het niet van toepassing is.

Uit zijn stuk krijg ik de indruk, dat de heer Saalborn de bestaande maatschappelijke orde heel hoog waardeert. Maar het is toch maar een feit, dat deze aldus geordende maatschappij elke generatie weer massa's psychopaten oplevert. Zouden we dat nu zonder meer maar aan „de natuur” toeschrijven en zouden we niet eens kijken of de bestaande maatschappelijke orde niet vervangen dient te worden door een verbeterde maatschappelijke orde en tot dat tijdstip ons oordeel over de medemens enigszins opschorten?

Ofschoon ik kans loop te worden misverstaan, wil ik graag nog de volgende toespeling maken. In het stuk van Saalborn staat: „Maar we verdienen nauwelijks de naam mens, als we onze driften niet beter weten te teugelen en te temmen.” Inderdaad. Iemand die door geestesstoornis ofwel zenuwstoornis bepaalde geestelijke potenties niet kan uitoefenen, is geen mens meer, ziet zichzelf niet meer als mens. Maar hij is wel als mens geboren en daarom lijdt hij er vreselijk onder. Op dit feit wilde ik nog even de aandacht van de heer Saalborn en andere lezers van Mens en Wereld vestigen. P.

* Men kent bijv. de uitspraak van zo'n geesteszieke: „Ik ben al jaren dood, maar mijn lichaam leeft nog.”

Een overigens gezonde jonge kerel met een overmatige libido dient door een humanistische benadering genoeg zelftucht te leren opbrengen om de ontucht ten koste van medemens te vermijden.

Overigens geef ik een heleboel toe: er bestaan geboorte-afwijkingen, misselijke levensomstandigheden, die een normale groei belemmeren (geestelijk en lichamelijk). Dikwijls ontbreken op het juiste ogenblik de helpende hand, het verhelderende woord, zodat er zich dwang- en waanvoorstellingen kunnen ontwikkelen en wat de wetenschap psychosen, psychopathieën en neurosen noemt. Psychiatrische inrichtingen dienen om hier genezing te bevorderen. Maar in gevallen van potentiële en/of daadwerkelijke agressiviteit tegen het levensgeluk van minderjarigen is de meest volstrekte uitsluiting van de gelegenheid daartoe conditio sine qua non. De traantjes van een kind zijn belangrijker dan de hele wereldgeschiedenis, zeg ik met Ivan Karamazof.

Over het schrijven van de heer S. dat, de geestesziekte die hij mij toewent ten spijt, heel wat sympathieker is dan dat van de dokter, nog een enkele opmerking. Wanneer hij schrijft: „het bezoedelde kind zou levend dood zijn, goed!”, dan is hij wreder en hardvochtiger dan ik. Ik weet waarlijk ook wel dat de rede uitgeschakeld wordt wanneer de wil „ziek” is en bepaalde dingen niet kan laten (zie de dronkaard) of opbrengen. Maar wanneer dit gaat ten koste van anderen, met name van kinderen (hoeveel psychopaten zijn niet het slachtoffer van geestelijke of lichamelijke verkrachting in hun jeugd!) dan dient hier rigoreus te worden opgetreden.

Hoe ik over de maatschappij denk, heeft met deze kwestie niets te maken. „Wreedheid die het traditionele, zich aan de bestaande orde vastklampende denken eigen is” wijs ik als onzin af. Ook laat ik mij door de maatschappij geen absolute normen opdringen, behoudens mijn verantwoordelijkheid voor de wet. Het is zeer dubieus of de maatschappelijke orde die ik als burger heb te aanvaarden, zonder haar nochtans zo hoog te waarderen als de heer S. denkt, het is zeer de vraag, zeg ik, of die maatschappij-als-zodanig schuld heeft aan die „massa's psychopaten”. Indien wij door de techniek, de economie en de politiek inderdaad allertreurigst ver van de Natuur zijn afgeweken, dan is dat onze eigen schuld en hebben we daarvoor te boeten, hetgeen we dan ook dagelijks doen!

En dit is dan ook de grote, ik durf wel zeggen grootse taak van het humanisme, dat we de zwakke eenling moeten helpen een evenwichtig mens te worden en te blijven.

(Van redactiewege bekort).

Saalborn

Sartre's filosofie van de moraal

In zijn beschouwing over Simone de Beauvoir's „Pleidooi voor een moraal der dubbelzinnigheid” (dat, tussen twee haakjes), bij de uitgever Bijleveld in een uitstekende vertaling van Paul Rodenko is verschenen) zegt de heer De Roy, dat Sartre nooit aan het schrijven van een moraalfilosofie is toegekomen. Mag ik er echter op attent maken, dat Sartre's vriend en sprek-trompet Francis Jeanson in hetzelfde jaar, dat S. de Beauvoir's boek verschenen is, nl. 1947 een uitvoerig werk „Le problème morale et la pensée de Sartre” gepubliceerd heeft, dat voortgegaan wordt door een bijzonder lovend voorwoord van Sartre zelf? Jeanson is bovendien de auteur van het beste algemene boekje, dat ik over Sartre ken, nl. „Sartre par lui-même” (in de bekende lui-même-reeks), waaraan Sartre blijkens de tekst heeft medegewerkt. Jeanson is ook degene, die in de bekend polemiek met Camus voor Sartre eerst de spits heeft afgebeten. Men kan er dus wel zeker van zijn, dat Jeanson Sartre's moraalfilosofie, anno 1947 juist weergeeft.

J. B. Meijer

Zeddam-Montferland

Voor een heerlijke rustige vakantie in een uniek natuurgebied met prachtige bossen: Pension „Wijde Blick”. Uitstekende verzorging. Bij weekverblijf f 8,- p.p. p.d. Tel. 08345-4 93.

HOEST UW KIND?

Nattermann's Melrosum Forte helpt, lost taai slijm op, smaakt goed. Flacon f 2,- bij elke drogist.

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

HARDNEKKIGE HOEST?

Prikkel- en kramphoest? Nachten en rokershoest? Bronchicum Elixir helpt snel en zeker. Flacon f 2,- bij elke drogist.

RAPPORT HUMANISME EN OPVOEDING

Zo juist verschenen

de 2e herziene druk van deze brochure

De prijs is f 0.95

U kunt deze bestellen bij het

Centraal Bureau

Humanistisch Verbond

Oudegracht 152 - Utrecht

Giro 304960

Overgangsleeftijd? Migraine?
Ongezonde teint? Jeugdpuistjes?
Verstopping? Vetzucht?
Nattermann's bloedzuiverende
thee no. 8 helpt. Groot pak
f 1.85 bij elke drogist.

In uw hart

verkiest U eigenlijk crematie?

**Maar U zoudt er eerst
iets meer van willen
weten!**

Vraagt dan vrijblijvend inlichtingen aan de

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE

Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage

Tel. (070) 55 47 97

NACHTELIJKE TOBBERIJEN.

Calma Dragées brengen over-
spannen zenuwen tot rust.
f 2,- bij elke drogist.

Humanistische Stichting Socrates

Oudegracht 152, Utrecht

Landdag-Socrates

De HUMANISTISCHE STICHTING 'SOCRATES' organiseert op zondag 13 mei in het conferentieoord 'De Tempel' in Overschie bij Rotterdam haar voorjaarslanddag. Op deze landdag zullen de onderwerpen, die op het internationale humanistische congres te Oslo worden behandeld, ter discussie gebracht worden, en wel:

Naar een rijpe persoonlijkheid

(towards the mature personality)

en

Vrijheid in een georganiseerde wereld

(towards freedom in an organized world.)

In het volgende nummer van Mens en Wereld zal het volledige programma vermeld worden. Zij, die t.z.t. de aankondiging willen ontvangen, kunnen deze aanvragen bij het secretariaat van de stichting 'Socrates' Oudegracht 152 in Utrecht.

De kosten voor de landdag bedragen voor niet donateurs/contribuanten van Socrates f 3.50

Is U nu een levens-
verzekering sluit moet U reke-
ning houden met de koopkracht
die het te zijner tijd uit te keren
bedrag zal hebben.

URORA helpt U
daarbij met een nieuwe vorm
van levensverzekering, geba-
seerd op de kosten van le-
vensonderhoud.

Is U daarvan
meer wilt weten, vraag
dan inlichtingen over de
Index - Benaderingspolis
bij:

N.V. LEVENSVZERKERING MAATSCHAPPI
Stadhouderskade 1a Amsterdam Telefoon 18 55 55.

AURORA

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER - DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Woord van de Week (Radio-lezingen van het Hum. Verb.)

Het aantal abonnees bedraagt thans ruim

5000

De abonnementsprijs is f 4,- per jaar.

Maar voor hen die nu abonnee willen worden openen we de mogelijkheid om alle nog in het tweede kwartaal 1962 verschijnende nummers gratis te ontvangen.

U dient dan f 2,05 over te schrijven op postrekening no. 58 t.n.v. de Hum. Luisterkring te Utrecht met als omschrijving: Nieuw abonnee 1962.

Na ontvangst krijgt u alle verschijnende nummers regelmatig toegezonden.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.